

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická
Katedra soukromého práva a civilního procesu

Diplomová práce

MEZINÁRODNÍ OSVOJENÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Zpracovala: **Adéla Jílková**

Konzultant diplomové práce: **prof. JUDr. Vladimír Plecítý, CSc.**

Plzeň 2012

„Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci na téma *Mezinárodní osvojení v České republice* zpracovala sama a pouze s využitím pramenů v práci uvedených.“

Plzeň, březen, 2012

.....

Adéla Jílková

Děkuji vedoucímu diplomové práce prof. JUDr. Vladimíru Plecitému, CSc.
za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce.

Obsah:

Úvod	1
1. Právní úprava institutu osvojení	3
2. Vymezení pojmu osvojení a mezinárodního osvojení	5
2.1. Osvojení (adopce)	5
2.2. Mezinárodní osvojení	7
3. Proč existují opuštěné děti	9
3.1. Právně volné dítě	10
4. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí	12
4.1. Obecná charakteristika	12
4. 2. Evidence vedená Úřadem	14
4. 3. Zprostředkování osvojení do ciziny	17
4.3.1. Metodické doporučení pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny	18
4. 4. Výroční zpráva o činnosti UMPOD	25
5. Evropský soud pro lidská práva (European Court of Human Rights)	29
5.1. Příklad z judikatury ESLP: Případ Keegan versus Irsko (1994)	30
6. Úmluva o právech dítěte	33
7. Evropská úmluva o osvojení dětí	35
7. 1. Obecná charakteristika	35
7. 2. Ustanovení Evropské úmluvy o osvojení dětí	35
7. 3. Evropská úmluva o osvojení dětí a její revize	39
7. 4. Závěrem k revidované Evropské úmluvě o osvojení dětí	43
8. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ..	44
8.1. Ustanovení Haagské úmluvy	44
8. 2. Význam Haagské úmluvy	49
8. 3. Rozhodné právo	49
9. Odchytky od obecné úpravy	51
9.1. Mezinárodní osvojení na Ukrajině	53
9.2. Proces osvojování dětí ukrajinské národnosti na našem území	54
9.3. Dozor nad dodržováním práv dětí po jejich osvojení	56
10. Vybrané evropské země a jejich instituce podílející se na mezinárodním osvojení	57

10.1. Švédsko	57
10.2. Slovensko	59
10.3. Itálie	60
10.4. Norsko	60
10.5. Polsko	61
11. Důležité změny v institutu osvojení v rekodifikovaném občanském zákoníku	64
Závěr	67
Cizojazyčné resumé	
Seznam použitých informačních zdrojů	
Přílohy	

Úvod

Základním kamenem společnosti je rodina, proto je důležité dbát o to, aby fungovala správně.

Jedním z důvodů, proč jsem si dané téma vybrala, je vedle zájmu o danou problematiku také její aktuálnost. Aktuálnost tématu je dána mimo jiné tím, že vláda již přijala návrh rekonstruovaného občanského zákoníku, který by měl platit již od ledna roku 2013. Dále tím, že děti, o které se jejich rodiče nestarají, ať už z jakéhokoli důvodu, stále v dnešní společnosti přibývá. Stejně tak přibývá manželských párů i jednotlivců, kteří touží již několik let po dítěti, a tato jejich touha zůstává nenaplněna.

Domnívám se, že o problematice osvojení existuje ve společnosti obecné povědomí, ale u mezinárodního osvojení tomu tak není. Hlavním důvodem je, že se jedná o poměrně nový institut, který se stále vyvíjí.

Do současné doby nebyla vydána žádná ucelená publikace, která by se týkala tohoto tématu. Vzhledem k rostoucímu množství případů, kdy je dítě osvojeno do ciziny, můžeme takovou publikaci v budoucnu očekávat.

Jsem názoru, že opuštěné děti všude ve světě by měly dostat stejnou šanci na získání nové fungující rodiny, a mělo by jim být umožněno prožít jejich dětství v láskyplném a harmonickém zázemí.

S institutem osvojení se může za svůj život setkat každý člověk, ať už v pozici osvojovaného dítěte, které nemá rodiče, protože se o něj nestarají anebo v pozici osvojitele, který chce poskytnout pomoc dítěti v jeho těžké situaci. Opuštěným dětem, které nemohou vyrůstat ve svém přirozeném rodinném prostředí, musí pomoci stát. Ten se pokouší o nápravu takového stavu a zajišťuje dítěti v co nejkratší době možnost vyrůstat jako ostatní děti v rodině, která mu poskytne potřebnou péči pro jeho zdravý vývoj. Rodina je pro dítě nezastupitelná a ovlivňuje ho po celý jeho život. Z pohledu manželských párů, které se marně snaží mít dítě, kdy selže i cesta umělého oplodnění, je osvojení nadějí, jak se stát rodiči. Je tedy žádoucí, aby se tyto páry bez dětí a děti bez rodičů spojily a utvořily tak šťastnou rodinu.

Osvojení má sloužit v první řadě dítěti, neboť hledáme vhodné náhradní rodiče pro dítě a ne naopak. Nejdůležitějším, tedy primárním hlediskem, je nejvyšší zájem dítěte a až poté nastupuje zájem rodičů.

Institut osvojení je součástí rodinného práva. Jedná se o citlivou oblast, i proto zde existuje snaha o jednotnou úpravu nejen na domácí půdě, ale také v rámci mezinárodních dokumentů. Je zde snaha o unifikaci nebo alespoň harmonizaci úpravy, aby dítěti byla zaručena minimální ochrana a péče v jakémkoliv státě Evropy. Tato snaha je patrná z několika mezinárodních úmluv. Jako například z Evropské úmluvy o osvojení dětí, která vstoupila v platnost již roku 1967. ČR ji podepsala až v roce 1999, závazná je až od roku 2000. V roce 2008 došlo k její revizi, ke které ČR zatím nepřistoupila. Revize byla nutná z důvodu lepší ochrany dětí a jejich zájmů.

Cílem mé diplomové práce je osvětlení pojmu mezinárodního osvojení a přehled jeho aktuální úpravy. Dále analýza mezinárodních dokumentů týkajících se osvojení. Nastíním práci Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí, který zprostředkovává mezinárodní osvojení v ČR. Dále uvedu příklady z judikatury a ke konci mé diplomové práce se zaměřím na srovnání současné úpravy institutu osvojení a na chystané změny v souvislosti s nástupem nového občanského zákoníku.

1. Právní úprava institutu osvojení

Prameny můžeme dělit na vnitrostátní a mezinárodní. Nejprve se zmíním o vnitrostátních.

Základem pro právní rámec dané problematiky je Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.). Díkce článku 32 Listiny vymezuje ústavní ochranu rodičovství a rodiny, které jsou pod zákonnou ochranou. Zvláštní ochrana se zaručuje dětem a mladistvým. Je zde zakotvena rovnoprávnost dětí, které se narodily v manželství i mimo ně. Listina výslovně uvádí, že výchova a péče o děti je právem rodičů a zároveň děti mají právo na rodičovskou péči a výchovu. Co se týče práv rodičů, lze je omezit jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Stejně tak lze nezletilé děti odloučit od rodičů, pokud neplní své rodičovské povinnosti. Z toho se dá dovodit, že ingerenci státu do rodinných vztahů určuje vždy zákon, který by měl respektovat ustanovení v Listině, která je součástí ústavního pořádku ČR.

Dalším neméně důležitým pramenem je samotná Ústava ČR (1/1993 Sb.). Podle článku 10, který byl do Ústavy včleněn na základě takzvané euronovely č. 395/2001 Sb., mají vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a ČR je jimi vázána, přednost před samotným zákonem. Tyto mezinárodní smlouvy se stávají součástí právního řádu ČR a jsou aplikovatelné přednostně před zákonem, pokud zákon stanoví něco jiného než tato mezinárodní smlouva.

Mezi základní prameny osvojení patří již zmíněný a několikrát novelizovaný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který upravuje institut v části druhé „Vztahy mezi rodiči a dětmi“, v hlavě čtvrté „osvojení“. Dále zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Zprostředkování osvojení upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Mezinárodní osvojení upravuje zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve kterém jsou obsaženy kolizní normy i normy přímé, upravující pravomoc v procesu osvojení. Mezi mezinárodní prameny patří zejména mezinárodní úmluva, publikovaná u nás ve Sb.m.s. pod č. 132/2000, Evropská úmluva o osvojení dětí, mezinárodní úmluva publikovaná ve Sb.m.s. pod č. 43/2000, Haagská Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodních adopcích a zákon č. 104/199 Sb., Úmluva o právech dítěte, která je prvním mezinárodním dokumentem věnovaným dětem. Obsahuje

ucelený katalog práv dětí od jejich narození až do dosažení zletilosti. Důležitá je hlavně pro její vůdčí princip, kterým je nejvyšší zájem dítěte. Úmluva o právech dítěte je bezprostředně závazná pro státní orgány a má přednost před zákonem na základě článku 10 Ústavy České republiky.¹

Důležitou roli také hraje judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

Chronologické seřazení nejdůležitějších dokumentů, které se dotýkají práv dětí a zároveň tedy i problematiky osvojení, uvádím v přehledné tabulce spolu s datem ratifikace ČR.

Název mezinárodního dokumentu	Jeho přijetí	Vyhlášení	Platnost	Ratifikace
Všeobecná deklarace lidských práv	Valné shr.OSN	10. 12.1948	Není právně závazná	
Deklarace práv dítěte	Valné shr.OSN	20. 11.1959	Není právně závazná	
Evropská úmluva o osvojení dětí	Rada Evropy	24. 4. 1967	26. 4.1968	8. 9. 2000 ČR
Úmluva o právech dítěte	Valné shr.OSN	20. 11.1989	2. 9.1990	30. 9.1990 ČFR
Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	Haagská konference MPS	29. 5. 1993	1. 5. 1995	11. 2.2000 ČR
Evropská úmluva o výkonu práv dětí	Rada Evropy	25. 1. 1996	1. 7. 2000	7. 3. 2001 ČR

¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998. 398 s. ISBN 80-210-1809-7.

2. Vymezení pojmu osvojení a mezinárodního osvojení

2.1. Osvojení (adopce)

Pokud dítě nemůže vyrůstat ve své rodině, musí intervenovat stát v rámci největšího blaha dítěte. Důvodů, proč se vlastní rodiče nemohou o dítě starat je několik. Mohou to tedy být důvody objektivního rázu nebo subjektivní překážky na straně rodičů. Jde o případy, kdy rodiče sami nedokáží dítěti vytvořit potřebné podmínky a prostředí k jeho správnému vývoji.

Taková rodinná krize může být vyřešena odebráním dítěte z nefungující rodiny soudem, který má jako jediný orgán tuto pravomoc a dítě je pak následně umístěno do náhradní rodiny. Hlavním posláním institutu osvojení je tedy nahradit dítěti chybějící rodinné prostředí.²

Mezi formy náhradní rodinné péče patří pěstounská péče a osvojení. Osvojení můžeme v ČR dále rozdělit na dvě skupiny: osvojení a osvojení nezrušitelné. U obou těchto typů se jedná o úplné osvojení, což znamená, že právní vztahy k původním rodičům zcela zanikají.

U osvojení i u osvojení nezrušitelného rozhodne soud o zapsání osvojitele do matriky místo biologického rodiče dítěte. Děje se tomu tak na základě návrhu budoucího osvojitele. Dítěti je vydán nový rodný list. Tento stav slouží k tomu, aby se poměr mezi osvojencem a osvojitelem přiblížil co nejvíce vztahu pokrevního rodiče a dítěte.

Nezrušitelně lze osvojit podle platných právních předpisů pouze dítě minimálně 1 rok staré, neboť do tohoto věku lze určit prognózu jeho dalšího vývoje.³

Nezrušitelné osvojení vzniká rozsudkem soudu u dítěte, které je starší jednoho roku. Pokud se jedná o dítě do jednoho roku, soud rozhoduje nejprve o osvojení, které lze zrušit.

Jediný rozdíl mezi osvojením a osvojením nezrušitelným je tedy patrný již z názvu. Osvojení lze soudním rozhodnutím z důležitých důvodů zrušit, a to

² HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998. 398 s. ISBN 80-210-1809-7.

³ MATĚJČEK, Zdeněk; et al., *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

pouze na návrh osvojence nebo osvojitele. U nezrušitelného osvojení taková možnost není.⁴

Právní úprava institutu osvojení je zakotvena v zákoně o rodině. V tomto právním předpise je zakotvena možnost osvojit jen nezletilého, tedy fyzickou osobu mladší 18 let a pouze k jeho prospěchu. Osvojení nemůže vzniknout, pokud je mezi osvojitelem a osvojencem blízký příbuzenský vztah. Například není možné, aby prarodiče osvojili svého vnuka nebo vnučku. Nelze vyslovit ani osvojení mezi sourozenci. Cílem je založení právního vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, stejně jako tomu je mezi rodičem a dítětem. Dále vytvořit dítěti nový harmonický domov. Jedná se tedy o vztah založený právem, který je svou podstatou vztahem umělým a nese s sebou právní následky totožné, jako by šlo o biologický vztah mezi rodiči a dětmi.

Nejdůležitější požadavek tohoto institutu rodinného práva je blaho dítěte.

Nezletilé dítě vstupuje do nového rodinného prostředí, do nového právního vztahu jak k rodičům osvojitelům, tak k jejich příbuzným. Z dosavadních vztahů, které měl před osvojením, vystupuje. Z právního hlediska se jedná o změnu osobního stavu, které mají dopady v právu soukromém i veřejném.⁵

Pro děti mladšího věku a dobrého zdravotního stavu je osvojení nejvhodnější formou náhradní rodinné péče. Pro děti, které jsou starší nebo například trpí fyzickým či mentálním postižením, je vhodnější pěstounská péče, která je finančně podporována státem. Soud může svěřit dítě do péče prarodičů nebo jiných příbuzných.

Do chvíle, než je pro dítě vyhledána vhodná náhradní rodina, je umístěno v ústavní výchově, kterou nejčastěji zabezpečují kojenecké ústavy, dětské domovy nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Klokánek).

Úkolem orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) je vyhledávání vhodných zájemců, kteří chtějí převzít dítě do náhradní rodinné péče. Kandidáti jsou pečlivě vybíraní a musí splňovat určité požadavky. Osoba osvojitele musí mít plnou způsobilost k právním úkonům. Musí se jednat pouze

⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2006, roč. 8, č. 4, s. 4-9. ISSN 1212-866X.

⁵ RADVANOVÁ, Senta; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: CH BECK, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2.

o fyzickou osobu, která svým způsobem života zaručuje, že osvojení bude ku prospěchu dítěte. OSPOD na úrovni kraje má tedy na starost zprostředkování osvojení, tedy jinak řečeno vybrat vhodnou rodinu pro konkrétní dítě.

Osvojitelé nabývají plně rodičovskou zodpovědnost. Osvojenec nese příjmení osvojitelů, či osvojitele.⁶ Zákon o matrikách dovoluje, aby osvojitelé do 6 měsíců od nabytí právní moci rozsudku o osvojení zvolili dítěti nové jméno. O novém jménu musí rodiče společně učinit souhlasné prohlášení na matričním úřadě. Pokud osvojenec dosáhne 15 let věku, je třeba ke změně jména i jeho souhlasu.⁷

2.2. Mezinárodní osvojení

Jestliže se pro dítě nepodaří najít náhradní rodinu v ČR nebo v zemi původu, pak následuje mezinárodní osvojení, tedy osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Mezinárodní osvojení je tedy ve vztahu subsidiarity k osvojení v rámci ČR.⁸

Jedná se tedy o přijetí cizího dítěte za vlastní, avšak s tím rozdílem, že dítě má obvyklé bydliště v jednom státě - státě původu, a je osvojováno do jiného státu - státu přijímacího.

Obvyklým bydlištěm je třeba rozumět faktickou skutečnost úmyslného setrvávání na určitém území. Důležitým znakem je trvalost a vazby osoby k tomuto místu, jako jsou např. nájem obydlí, pracovní vazby, rodinné vazby, školní docházka dítěte apod. Není tedy rozhodující národnost dítěte ani jeho občanství.

Zmíním pojem „adopce na dálku“. Mohlo by se zdát, že tento institut bychom mohli také spojit s pojmem mezinárodní osvojení, ale není tomu tak. Nejedná se o osvojení v pravém slova smyslu se všemi právními následky, které si sebou osvojení nese. Jde pouze o sponzorování dítěte („child sponsorship“), které je hojně rozšířeno v angloamerické oblasti. Jedna nebo více osob tedy přispívá dítěti na stravu, školní potřeby, ošacení, pobyt

⁶ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 283 s. ISBN 80-86432-48-3.

⁷ Srov.: § 64 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

⁸ MATĚJČEK, Zdeněk; et al., *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

v nemocnici, pojištění apod.⁹ Adoptivní rodiče obdrží fotku dítěte, kterému posílají finanční příspěvek. S dítětem pak udržují kontakt prostřednictvím dopisů. Je zde i možnost navštívit dítě v jeho zemi. Hlavním smyslem adopce na dálku je podpora dítěte v jeho přirozeném a původním prostředí.

⁹ www.umpod.cz

3. Proč existují opuštěné děti

K osvojení dochází za splnění tří základních předpokladů. Tyto předpoklady nejsou výslovně upraveny v zákoně, ale dalo by se říci, že vyplývají z jednotlivých ustanovení zákona o rodině (dále jen ZOR). Pokud by nějaký předpoklad chyběl, nemůže k osvojení dojít a dítěti by byla zajištěna výchova pomocí jiného institutu náhradní péče. Předpoklady jsou následující:

1. špatné nebo žádné rodinné prostředí
2. zájem dítěte i společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí
3. ochota osvojitele dítě osvojit.

V rámci této kapitoly se budu pohybovat v oblasti prvního předpokladu a důvody jeho vzniku. Dítě má právní nárok vůči svým rodičům na řádnou a dostatečnou výchovu. Jestliže toho rodiče nejsou schopni, ať už z objektivních či subjektivních důvodů, přechází nárok dítěte na společnost, která musí dítěti zabezpečit náhradní rodinné prostředí.¹⁰

Existují pouze ojedinělé případy sirotků, kterým zemřel jeden z rodičů nebo dokonce oba rodiče. O tyto osiřelé děti se zpravidla starají prarodiče či jiní blízcí příbuzní. Jedná se tedy o faktické osiření dítěte.

Ve většině případů se jedná o dítě sociálně osiřelé. To znamená, že děti mají matku i otce nebo alespoň jednoho z rodičů, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo nejsou schopni postarat.

Tyto děti jsou pak umístěny do kojeneckých ústavů, dětských domovů a jiných zařízení. Do nových rodin jsou děti svěřovány právě z těchto míst. Pobyt v takovém zařízení, pokud není dlouhodobý, je pro dítě vhodný zejména proto, že se jedná o citově neutrální prostředí. K umístění dítěte do náhradní rodiny je třeba souhlasu rodičů. Jsou však i případy, kdy takového souhlasu není třeba. Jedná se o případ kvalifikovaného nezájmu rodičů nebo zbavení rodičů rodičovské zodpovědnosti.

Z praxe vyplývá, že v ojedinělých případech přicházejí děti i z původních rodin, ve kterých nemohou vyrůstat a být vychovávány z mnoha důvodů. Navíc zde nejsou předpoklady k tomu, aby se dítě ke svým biologickým rodičům

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998. 398 s. ISBN 80-210-1809-7.

mohlo vrátit zpět. I zde je třeba souhlasu rodičů k umístění dítěte do nové rodiny nebo do pěstounské péče.¹¹

Přehled míst, odkud přicházejí opuštěné děti do nových náhradních rodin:

- porodnice,
- dětské nemocnice,
- azylové domy,
- kojenecké ústavy,
- původní rodina,
- dětské domovy,
- diagnostické ústavy,
- nemocnice, ozdravovny a jiné instituce.

Viz příloha č. 1

3.1. Právně volné dítě

Tento pojem náš právní řád nezná, ale v praxi je často používán. Právně volné dítě je takové dítě, jehož osvojení právní řád připouští. Jedná se o zjednodušený pojem, vzhledem k tomu, že právní vztah k biologickým rodičům zaniká až rozsudkem o osvojení.¹²

Právně volné dítě je dítě, o které jeho biologičtí rodiče nemají zájem, a tato skutečnost je prokázána. Dítě je tedy volné k případné adopci. Pojem právně volné dítě v sobě nese jak skutečného sirotka, tak sirotka sociálního.

Co znamená prokázání nezájmu? Je to situace, kdy oba biologičtí rodiče dali oficiální souhlas s osvojením. Může se jednat o souhlas k osvojení dítěte konkrétní osobou nebo manželi nebo o blanketový souhlas, kde rodiče dávají souhlas k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům.

Souhlasu rodičů není třeba v situaci kvalifikovaného nebo absolutního nezájmu, jak upravuje ZOR. O nezájmu rozhoduje pouze soud.

„Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže

¹¹ MATĚJČEK, Zdeněk; et al., *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 2. ISSN 1210-6410.

a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo

b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.“¹³

Výše uvedené skutečnosti jsou důvodem, proč dítě, které matky zanechají v porodnici, nemohou být ihned umístěny do náhradní rodiny.

Rozhodnutí o kvalifikovaném nezájmu podle § 68 ZOR je zásahem do práv rodičů, proto je nutné, aby o takovém nezájmu rozhodl soud. Soud zkoumá, zda jsou splněny zákonné podmínky, viz. výše. Zároveň musí přihlížet ke snaze rodičů, k jejich možnostem a ke vztahu se svými dětmi. Důležitou povinností na straně OSPODu je důrazně upozornit rodiče na riziko, které je spojeno s jejich dlouhodobou pasivitou.¹⁴

Viz příloha č. 2

¹³ § 68 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2011, roč. 13, č. 4. s. 1. ISSN 1212- 866X.

4. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

4.1. Obecná charakteristika

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen Úřad) je správním orgánem s celorepublikovou působností se sídlem v Brně, který hospodaří jako rozpočtová organizace. Úřad byl zřízen roku 1999 zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, kde v § 35 zákona je vymezena jeho činnost. Hlavním úkolem Úřadu je zprostředkování osvojení na mezistátní úrovni a vedení příslušné agendy, zajišťování sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu s cizinou, dále dává souhlas s osvojením dítěte do zahraničí, řeší mezinárodní únosy dětí, poskytuje ochranu nezletilým osobám, vystupuje jako kolizní opatrovník dítěte, poskytuje konzultace ve věcech, které spadají do působnosti úřadu, případně vymáhá výživné na základě mezinárodních smluv, nebo pokud je zajištěna reciprocita.

Úřad je jediným subjektem, který zajišťuje mezinárodní osvojení na území ČR. Při realizaci tohoto osvojení usnadňuje a sleduje samotné řízení a po jeho ukončení informuje příslušné orgány státní správy. Za rok Úřad zprostředkuje kolem 30- ti mezinárodních osvojení.

Jednotlivé činnosti vykonává Úřad na základě mezinárodních smluv. Například v oblasti vymáhání výživného postupuje podle:

- Úmluvy o vymáhání výživného z New Yorku z roku 1980 a
- nařízení Rady č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení č. 1247/2000.

Co se týče únosů dětí, je rozhodující úprava dle:

- Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů z Haagu z roku 1980 a
- nařízení Rady č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a zrušení nařízení č. 1347/2000.

Konečně postup při mezinárodním osvojení dětí se řídí:

- Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z Haagu z roku 1993.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí a je vázán Úmluvou o právech dítěte z New Yorku z roku 1989. Z této úmluvy vyplývá jako hlavní východisko jakékoliv činnosti Úřadu zájem dítěte.

V čele organizační struktury ústředního orgánu stojí ředitel. Dále na Úřadě působí zástupce ředitele, kancléř, sekretariát, specializované oddělení právního odboru a jeho jednotliví vedoucí a odbor spisových a administrativních služeb.

Úřad vydává každý rok výroční zprávy, které jsou k dispozici na internetových stránkách www.umpod.cz.

Od roku 2011 se Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí podílí na projektu Efektivní řízení lidských zdrojů. Tento projekt je financován Evropským sociálním fondem. Projekt je zaměřen zejména na zvýšení efektivity Úřadu rozvojem a zvyšováním znalostí a dovedností zaměstnanců, zvýšení transparentnosti a zlepšení spolupráce mezi sociálně-právními orgány a dalšími subjekty veřejné správy. Úkolem je tedy vytvořit jakýsi systém vzdělávání zaměstnanců, který pomůže k tomu, aby zaměstnanci dokázali reagovat na změny, které vzniknou spolu s novou legislativou v rámci Evropské unie.

Pokud má veřejnost nějaké dotazy nebo žádosti, může se na Úřad obracet telefonicky, písemně, elektronicky nebo se zajít informovat osobně na současnou adresu Šilingrovo náměstí 3/4 v Brně. Úřad má pro tyto případy zřízeny konzultační hodiny každou středu od 9 hod. do 17 hod. Poskytování informací Úřadem je bezplatné.

Elektronická podání je možno odeslat do elektronické podatelny na adresu podatelna@umpod.cz. Toto podání musí mít předepsaný formát a obsahovat elektronický podpis.

Jestliže se na Úřad obrátí veřejnost písemně, má Úřad povinnost odpovědět do 30 dnů od obdržení dotazu či žádosti. Může se stát, že Úřad žádost odmítne, pak je možné proti tomuto rozhodnutí podat odvolání, a to do 15 dnů ode dne doručení takového rozhodnutí. Odvolání se podává písemně ve dvou vyhotoveních k Úřadu a není třeba žádného předepsaného formuláře. O opravném prostředku pak rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Nyní ještě zmíním předpisy, podle kterých Úřad jedná. Je to zejména zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, Úmluva o vymáhání výživného v cizině, která je publikovaná vyhláškou č. 33/1959 Sb., Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, která je publikována pod č. 34/1998 Sb., Úmluva o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení č. 43/2000 Sb.m.s., Úmluva o pravomoci orgánů, použitelnému právu, uznání a výkonu rozhodnutí a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí č. 141/2001 Sb.m.s., nařízení Rady ES č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení Nařízení ES č. 1347/2000.¹⁵

4. 2. Evidence vedená Úřadem

V § 25 zákona o sociálně-právní ochraně dětí je zakotveno vedení evidence úřadem. V evidenci jsou vedeny:

a) děti, které nebyly osvojeny během 3 měsíců od zařazení do evidence, kterou vede Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV). Tyto děti mají trvalý pobyt v ČR nebo jsou k tomuto pobytu hlášeny minimálně 90 dní (blíže viz. zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR), případně jsou oprávněny pobývat na území ČR podle zvláštního předpisu. Úřad zařazuje tyto děti na základě podnětu výše uvedeného ministerstva. V tomto případě Úřad nevydává žádné rozhodnutí ohledně zařazení dotyčného dítěte do evidence.

b) děti, které jsou vhodné k osvojení v ČR, ale nemají zde trvalý pobyt a ani zde nejsou hlášeny k pobytu minimálně 90 dní. Tyto děti nejsou oprávněny trvale na našem území pobývat. Děti jsou do této evidence zařazovány zejména na základě podnětů zahraničních státních orgánů, které vykonávají pověření na základě Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ke zprostředkování osvojení dětí do ciziny případně na základě podnětů zastupitelských orgánů ČR v cizině, Ministerstva zahraničí atd. Ani v této situaci nevydává Úřad žádné rozhodnutí o zařazení dítěte do evidence. Pouze toto zařazení oznámí orgánu, který dal podnět k zařazení do této evidence.

¹⁵ www.umpod.cz

c) vhodní žadatelé pro osvojení dětí z ciziny, tedy dětí, které zde nemají trvalý pobyt. Tyto osoby zařazuje Úřad na základě svého rozhodnutí, které je nutno vydat, jak při kladném rozhodnutí o zařazení žadatele, tak při rozhodnutí záporném. Proti rozhodnutí o nezařazení žadatele do evidence je možné podat odvolání, o kterém rozhoduje MPSV.

d) fyzické osoby, které jsou vhodné pro osvojení dětí, které nemají povolen trvalý pobyt na území ČR. Jedná se o osoby, které nemají na našem území trvalý pobyt, ani nejsou hlášeny k pobytu nejméně 365 dní (blíže viz. zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR). Takové osoby žádají o zařazení do evidence na základě oznámení zahraničních státních orgánů nebo organizací, které jsou pověřeny ke zprostředkování mezinárodního osvojení ve svém státě. Takové osoby se mohou také se svými žádostmi obracet přímo na Úřad nebo prostřednictvím státních orgánů ČR apod. Opět je zde potřeba správního rozhodnutí Úřadu o zařazení nebo nezařazení žadatele do příslušné evidence. O podaném odvolání rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí.¹⁶

Zákon dále výslovně zakazuje zařazení některých osob do evidence osob vhodných pro osvojení dětí, které jsou vhodné k osvojení v ČR, ale nemají zde trvalý ani hlášený pobyt. Tyto osoby splňují podmínku pobytu v ČR, ale ve svém obvyklém bydlišti se nezdržují. Důvodem nezařazení je nemožnost zjištění aktuálních a pravdivých informací pro takové zprostředkování osvojení.¹⁷

K vyřazení z evidence dochází, pokud bylo realizováno osvojení. Nevydává se žádné rozhodnutí a vyřazení se provede ke dni právní moci rozhodnutí soudu o osvojení. Kromě tohoto případu se dále vyřazují z evidence žadatelé z dalších třech důvodů.

V prvním případě je to, když Úřad zjistí závažné důvody, kvůli kterým nemůže dojít k zprostředkování mezinárodního osvojení. Může jít o právní překážky, osobní poměry apod. Za druhé je tomu tak, jestliže žadatel závažně poruší povinnost sdělovat informace potřebné ke zprostředkování osvojení. Jako příklad uvedu vážné onemocnění, dlouhodobé zhoršení finanční situace,

¹⁶ § 25 odst. 1, 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.

¹⁷ Srov.: § 25 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

ztráta zaměstnání. Úřad posuzuje jednotlivé případy individuálně a po zvážení všech rozhodných skutečností rozhodne. Posledním důvodem k vyřazení z evidence je vlastní žádost fyzické osoby. Osoba se vyřadí z evidence, aniž by se zkoumaly konkrétní důvody a příčiny rozhodnutí. Úřad posílá rozhodnutí o vyřazení osob z evidence MPSV.

Možné je i vyřazení dítěte z evidence, v případě že k osvojení nedojde. Lze vyřadit dítě bez trvalého pobytu na území ČR. Děje se tak na základě požadavku orgánu nebo organizace, na základě jejichž oznámení bylo dítě do evidence zavedeno. Zákon u tohoto případu neuvádí žádné konkrétní požadavky ohledně důvodů k vyřazení. Z toho lze vyvodit, že dojde k vyřazení vždy, kdy o to příslušný orgán nebo organizace požádá.

Při vyřazení dětí není třeba rozhodnutí. Úřad to pouze oznamuje MPSV a orgánu, který žádal o zapsání dítěte do evidence.¹⁸

Povinností krajských úřadů v rámci uvedení evidence Úřadem, je zjišťování potřebných informací a zajištění doplnění spisové dokumentace na jeho žádost. Na žádost Úřadu musí krajský úřad prověřit poměry, ve kterých dítě žije v nové náhradní rodině, do které bylo osvojeno nebo se nachází v péči budoucích osvojitelů v ČR. Je tomu tak z praktického hlediska. Krajský úřad má lepší možnosti zjistit potřebné skutečnosti a poznatky. Krajský úřad dále oznamuje Úřadu datum nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení dítěte.¹⁹

Zákon ustanovuje Úřadu ohlašovací povinnost, v případě osvojení dětí do zahraničí:

- obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- matričnímu úřadu, který je příslušný podle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- krajskému úřadu a
- MPSV.²⁰

Ustanovení § 26 stanoví přiměřeného použití § 24 odst. 1 a 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí pro zprostředkování osvojení v ČR Úřadem.

¹⁸ Srov.: § 25 odst. 4, 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹ Srov.: § 25 odst. 8 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁰ Srov.: § 25 odst. 9 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Od 1. července 2012 by měla být účinná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která s sebou přinese zrušení zprostředkování osvojení na úrovni MPSV. Ohledně mezinárodního osvojení dojde k posílení principu subsidiarity. Zprostředkování osvojení do ciziny přijde na řadu, pokud je zřejmé, že dítěti nelze zprostředkovat osvojení v České republice (ani pěstounskou péči), anebo nelze předpokládat, že by dítě mohla v budoucnu převzít do péče osoba příbuzná či blízká.²¹

4. 3. Zprostředkování osvojení do ciziny

V rámci své diplomové práce jsem navštívila Úřad pro mezinárodní osvojení v Brně osobně, abych získala co nejvíce dostupných informací o mezinárodní adopci. Zároveň jsem si prohlédla prostory Úřadu, jaké je zde pracovní zázemí a v jakém prostředí se setkávají zaměstnanci s žadateli. K dané problematice není dosud napsána odborná literatura v podobě publikace, i proto byla cesta do sídla Úřadu nutností. Domluvila jsem si schůzku s JUDr. Stanislavou Kopeckou, která vykonává funkci vedoucí Oddělení III. právního odboru.

Byla jsem velice spokojená s vlídným přijetím a jednáním paní doktorky. Tato mi ochotně vysvětlila celý proces mezinárodního osvojení, zodpověděla mi mé dotazy a doporučila mi prameny k mé diplomové práci. Dále mě seznámila s Metodickým doporučením pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny, které v rámci svého působení Úřad zpracoval s účinností k 1. dubnu 2010.

²¹ Reforma systému péče o ohrožené děti a změny v oblasti sociálně-právní ochrany, 2.12.2011, dostupné na www.mpsv.cz

4.3.1. Metodické doporučení pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny

Samotný proces zprostředkování osvojení dítěte do ciziny lze rozdělit do následujících fází.

1. Podání žádosti a zhodnocení vhodnosti žadatelů
2. Matching – spárování žadatelů a dětí
3. Interakce
4. Svěření dítěte do péče
5. Follow – up reports
6. Osvojení dítěte

Nyní nastíním konkrétní postup při zprostředkování osvojení dítěte z ČR do zahraničí. Jak jsem již zmínila výše, zprostředkovat osvojení českého dítěte do zahraničí je oprávněn jen a pouze Úřad. Takovéto zprostředkování se provede jen v případě, že je dítě osvojitelné podle českého práva. Musí být splněny dané podmínky podle našeho práva, tj. zákona o rodině. První podmínkou je, že rodiče dali souhlas s osvojením. Tento souhlas dávají rodiče dítěte před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany v zákonné lhůtě, nejdříve po šesti týdnech od narození dítěte.

Druhou možností je, že byli rodiče soudem zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo soud rozhodl o nezájmu rodičů podle zákona o rodině. Třetí možností je, že rodiče nejsou známi, případně se jedná o sirotka. Pokud je jedna z těchto podmínek splněna, je možné žádat o zprostředkování osvojení. Jako společné dítě mohou dítě osvojit pouze manželé, to ale nevylučuje možnost, aby o osvojení požádala osoba, která žije sama. Nepřípustné je však osvojení párem stejného pohlaví.

Důležitým kritériem je, aby mezi osvojencem a osvojitelem existoval přiměřený věkový rozdíl, jak uvádí § 65 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Věkový rozdíl by měl odpovídat věkovému rozdílu jaký je mezi rodiči a dětmi. V ČR není věková hranice přesně daná. Zpravidla dítě do 3 let může být svěřeno do péče matce do 43 let. Jedná se o běžnou praxi.

Věk u adoptivních rodičů hraje roli zejména proto, že v pozdějším věku je zde pochybnost, že nedokáží splnit své rodičovské povinnosti vůči osvojenci

v útlém věku. Značný věkový rozdíl může mít za důsledek nevytvoření blízkého citového vztahu osvojitele a dítěte. Tím by byl zmařen účel osvojení.²²

Vzhledem k subsidiaritě mezinárodního osvojení se pro děti hledá vhodná náhradní rodina v České republice po dobu 6 měsíců od doby, kdy je dítě osvojitelné. Zprostředkování osvojení mohou provádět pouze orgány, které jsou taxativně uvedeny v zákoně. Jedná se o obecní úřady, obecní úřady obce s rozšířenou působností, krajské úřady, ministerstvo a Úřad.²³

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vyhledává děti vhodné k osvojení a osoby, které jsou vhodné, aby se stali osvojiteli. Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede k tomuto účelu spisovou dokumentaci o dítěti a o žadatelích o osvojení. Kopii této spisové dokumentace zasílá krajskému úřadu.²⁴

Krajský úřad provádí odborné posouzení žadatelů a následně rozhoduje o zařazení žadatele do evidence. Skutečnost, zda byl žadatel zařazen do evidence či nikoli, oznamuje krajský úřad obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.²⁵ OSPOD na krajské úrovni vyhledává vhodnou rodinu pro dítě po dobu 3 měsíců od zařazení do evidence. V případě, že se do této doby nepodaří vhodnou rodinu vyhledat, postupuje se dokumentace o dítěti MPSV. Pokud MPSV nezprostředkuje osvojení dítěte do 3 měsíců, postoupí kopii údajů dítěte Úřadu, který zařadí dítě do evidence pro zprostředkování osvojení do ciziny.²⁶

Jestliže žadatel chce osvojit dítě pouze z ciziny, krajský úřad po provedení odborného posouzení pošle kopii spisové dokumentace přímo Úřadu k zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení z ciziny.²⁷

²² HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana; SLADKÁ-HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-668-6.

²³ Srov.: § 19a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ Srov.: § 21 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ Srov.: § 22 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ Srov.: § 23 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ Srov.: § 22 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Úřad musí kopii spisu dítěte, kterou obdržel od MPSV aktualizovat. To znamená, že zaměstnanec Úřadu požádá o aktuální zprávy o dítěti příslušný OSPOD a ústavní zařízení, kde dítě pobývá. Obsahem takové zprávy jsou zejména fotky dítěte, zprávy o zdravotním stavu a další potřebné informace. Spis dítěte se dále postoupí psychologovi, který ho prostuduje a sepíše zprávu, v jejímž závěru doporučuje vhodnost dítěte k budoucímu osvojení. Vedle evidence dětí vhodných k adopci vede Úřad ještě další seznam, a to evidenci žadatelů. Dokumentaci žadatelů také posuzuje psycholog. Takový požadavek však Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení nezakládá. Psycholog vyhodnotí, zda jde o vhodné žadatele pro přijetí dítěte. Pokud ano, zařadí je do evidence. K oběma databázím má psycholog přístup, může tedy hledat vhodné žadatele pro dítě. Koná se jakési párování, kdy se k jednomu dítěti přiřazují vhodní žadatelé, popřípadě náhradníci. Zda se jedná o vhodné spárování, posuzuje poradní sbor Úřadu.

Žadatelé o zprostředkování se obrací na Úřad se žádostí o zařazení do evidence prostřednictvím ústředního orgánu přijímacího státu. Žádost je osvobozena od jakýchkoliv poplatků. Řízení probíhá pouze v písemné formě. Ke své žádosti musí žadatelé připojit přílohy:

1. rodné listy žadatelů,
2. schválení žádosti o osvojení příslušným orgánem přijímacího státu, kde musí být výslovně uvedeno, že jsou žadatelé vhodní a způsobilí k osvojení podle práva přijímacího státu a také popis dětí, o které mohou žadatelé pečovat,
3. doklady ohledně státního občanství žadatelů,
4. osvědčení o bezúhonnosti žadatelů = výpis z rejstříku trestů maximálně 3 měsíce starý,
5. oddací list žadatelů,
6. zprávu o sociálním šetření maximálně 1 rok starou, tzv. „home study“, kterou vypracovává příslušný sociální pracovník
7. zprávu o zdravotním stavu žadatelů, kterou vypracuje praktický lékař,
8. doklad o zaměstnání žadatelů,
9. doklady o příjmech,
10. souhlas žadatelů o provádění kontrol dítěte v dobách stanovených Úřadem,

11. vyplněný dotazník,
12. psychologickou zprávu o osobnosti žadatelů max. 1 rok starou,
13. a fotodokumentaci, která bude obsahovat fotografie žadatelů, případně dětí žijících ve společné domácnosti nebo jiných osob, kteří žijí v této domácnosti, fotografie bližšího okruhu příbuzných a fotografie obydlí.

Všechny dokumenty se předkládají v originále, případně mohou být předloženy ověřené kopie v českém jazyce. Náklady na případný překlad z cizího do českého jazyka nesou sami žadatelé. Tyto podklady musí být ústředními orgány jednou za rok v průběhu zprostředkování aktualizovány.

Dnem, kdy je žádost doručena Úřadu, je zahájeno řízení o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli. O zahájení řízení se žadatelům pošle vyrozumění. Úřad v této věci rozhoduje podle § 71 ods.3 správního řádu, kde jsou upraveny lhůty pro vydání rozhodnutí.

V případě, že žádost není úplná či chybí některé přílohy, Úřad řízení přeruší na základě ustanovení § 64 správního řádu a vyzve žadatele, aby svou žádost doplnili. K tomu určí příslušnou lhůtu. Jestliže žadatelé v této lhůtě nesplní dané povinnosti, Úřad řízení zastaví podle ustanovení § 66 správního řádu a žadatele do evidence nebudou zařazení.

Samotné rozhodnutí o zařazení do evidence nebo nezařazení se doručuje žadatelům v českém jazyce prostřednictvím ústředního orgánu. Ti mají 15 dní od doručení rozhodnutí na podání odvolání v souladu s ustanovením § 83 správního řádu, pokud s rozhodnutím nesouhlasí. Odvolání podávají prostřednictvím Úřadu k Ministerstvu práce a sociálních věcí. Odvolání nemá v tomto případě odkladný účinek.

Dalším postupem je vytipování vhodných žadatelů pro dítě neboli „matching“. Evidenci s dětmi vhodnými k osvojení do ciziny má Úřad k dispozici. Spis dítěte obsahuje:

1. základní informace o dítěti,
2. informace o sociální situaci dítěte,
3. zprávu o psychologickém vyšetření dítěte,
4. informace o zdravotním stavu dítěte,
5. kopii rodného listu dítěte,
6. kopii osvědčení o státním občanství dítěte,
7. doklad o tom, že dítě je možno osvojit,

8. doklad o zachování principu subsidiarity mezinárodního osvojení,
9. a fotografie dítěte.

„Matching“ se děje na základě dokumentace jak žadatelů, tak dětí. Úřad navrhne spárování dítěte s konkrétními žadateli a předloží návrh Poradnímu sboru Úřadu pro náhradní rodinnou péči k posouzení. O daném výběru se informuje MPSV i ústřední orgán přijímajícího státu. Jedná se o takzvaný „matching letter“. Ústřední orgán tento výběr posoudí a zkontaktuje žadatele. Do měsíce by měla být Úřadu doručena odpověď, zda žadatelé akceptují interakci s dítětem.

Matching letter pro ústřední orgán nebo případně pro pověřené organizace obsahuje:

1. zprávu o zdravotním stavu dítěte,
2. zprávu o jeho sociální situaci,
3. zprávu o vyšetření dítěte psychologem,
4. důvod, proč je dítě osvojitelné,
5. a fotografie dítěte.

Dále nastupuje samotná interakce žadatelů s dítětem. Jestliže mají žadatelé zájem seznámit se s dítětem, sjedná Úřad termín návštěvy s příslušným zařízením, kde je dítě umístěno. Zařízení dostane informace od právníka Úřadu, který vede příslušný spis žadatelů. Tyto informace potřebuje k realizaci interakce žadatelů s dítětem. Konkrétně obdrží informace o termínu příjezdu žadatelů, dále pokyny ohledně samotné interakce a jak ji mají hodnotit. Dále je právníkem na plánovanou interakci upozorněn OSPOD, který vede spisovou dokumentaci dítěte. Rovněž je vyzván, aby se osobně dostavil k probíhající interakci a zároveň poslal Úřadu vyhodnocení tohoto setkání. Délka interakce je individuální, zpravidla se pohybuje v rozmezí 14 až 21 dní. Žadatelé se nejdříve dostaví do sídla Úřadu, kde dostanou potřebné pokyny od právníka Úřadu, se kterým budou po celou dobu pobytu v kontaktu. Dále se setkají s psychologem, který s nimi provede vstupní pohovor. Při jednáních je přítomen tlumočnick Úřadu. Dále už nic nebrání samotnému setkání s dítětem. První setkání probíhá vždy za přítomnosti psychologa a tlumočnicka společně s odborným personálem zařízení, kde je dítě umístěno. Psycholog má za úkol zpracovat podrobnou zprávu o kontaktu žadatelů s dítětem včetně závěrečného

doporučení. První zpráva ze zařízení je posílána Úřadu během 3. až 5. dne od setkání žadatelů s dítětem. Poté se psycholog opět dostaví do zařízení, kde je dítě umístěno po 7 až 10 dnech a vyhodnotí, zda je vše bez problémů a je možné postoupit k řízení o svěřeni dítěte do péče. Podobnou zprávu o situaci při interakci zpracovává i OSPOD a zařízení, ve kterém je dítě umístěno. V těchto zprávách by se mělo objevit porovnání interakce v prvních dnech se současností a případné doporučení žadatelů pro svěřeni dítěte do jejich péče. Tento postup probíhá pravidelně, pokud nenastanou nějaké komplikace. Výsledky kontaktu s dítětem mohou být jak pozitivní, tak negativní.

V prvním případě, jestliže interakce proběhla bez problémů, jsou žadatelé povinni Úřadu sdělit, zda chtějí dítě převzít do péče a následně ho osvojit. Pokud to mají v úmyslu, podají další žádost na Úřad. Tentokrát se jedná o žádost o svěřeni dítěte do péče. Podává se v českém jazyce. Opět se jedná o žádost, se kterou není spojena poplatková povinnost. Jakmile je žádost doručena, je zahájeno správní řízení. „Úřad vydává souhlas s pokračováním řízení dle čl. 17 písm. c) Haagské úmluvy. Úřad je povinen rozhodnout ve věci ve lhůtě podle § 71. odst. 3 správního řádu.“ Podmínkou konání řízení o svěřeni dítěte do péče je ještě souhlas ústředního orgánu přijímacího státu podle čl. 17 písm. c) Haagské úmluvy s pokračováním řízení, který pošle Úřadu. Jestliže dítě nemá poručníka, je mu Úřadem ustanoven pro toto řízení opatrovník podle odst. 2 písm. a) správního řádu. Rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče se doručuje poručníkovi, případně opatrovníkovi dítěte. Žadatelům se doručuje rozhodnutí osobně na Úřadě. Současně jsou poučeni o dalších krocích po převzetí tohoto rozhodnutí. Až nabude rozhodnutí právní moci, obdrží žadatelé cestovní doklad dítěte. Úřad pro dítě zajistí cestovní doklad, který bezplatně vystaví příslušný správní úřad.²⁸

V případě, že žadatelé s rozhodnutím Úřadu o svěřeni do své péče nesouhlasí, mají možnost podat odvolání v 15 denní lhůtě k MPSV. Opět je odvolání bez odkladných účinků podle ustanovení § 64 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Budoucí osvojitelé obdrží další doklady týkající se dítěte při jeho převzetí. Jedná se o rodný list, propouštěcí zdravotní zprávu, očkovací průkaz a průkaz zdravotní pojišťovny.

²⁸ Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů

„Po převzetí dítěte budoucími osvojiteli zašle Úřad ústřednímu orgánu přijímacího státu osvědčení o souhlasu s mezinárodním osvojením, na vyžádání kopii osvědčení o občanství dítěte a na vyžádání také kopii dokladu, na základě kterého je dítě osvojitelné“.²⁹

V druhém případě, kdy dochází ke komplikacím v kontaktu mezi žadateli a dítětem, informuje o tomto dané zařízení Úřad, který předá informaci psychologovi. Psycholog vyhodnotí danou situaci a může doporučit opatření, která by mohla vyřešit dané problémy. Úřad poté konkrétní opatření vyhodnotí po 3 až 5 dnech a zjistí jejich účinnost na základě rozhovoru s žadateli o osvojení a zařízením, kde dítě pobývá. Také psycholog může navrhnout ukončení interakce, jestliže je zde velmi malá pravděpodobnost zlepšení situace. Pokud se interakce ukončí, zašle ústřední orgán Úřadu hodnocení proběhlé interakce a stanovisko ohledně konkrétních žadatelů.

Dostáváme se do finální fáze procesu, a to k samotnému osvojení. K němu dochází po svěření dítěte do péče žadatelů. Ústřední orgán je povinen podle čl. 20 Haagské úmluvy zasílat Úřadu zprávy o dítěti v nové rodině. Jedná se o takzvané „follow-up reports“. Děje se tak na základě návštěvy příslušné úřední osoby (sociálního pracovníka) v místě bydliště dítěte. O provedeném šetření se sepíše zpráva, která se posílá spolu s fotografií dítěte s rodinnými příslušníky a aktuální lékařskou zprávou dítěte v českém jazyce Úřadu po 1, 3, 6, 9, 12, 18, 24, 36, a 48 měsících pobytu v přijímacím státě. Tyto zpracované dokumenty spolu s českým překladem zasílá Úřadu příslušný ústřední orgán, případně pověřená organizace přijímacího státu. Jestliže by nastala situace, kdy by sociální pracovník zjistil, že nové rodinné prostředí není pro dítě vhodné a je něco v nepořádku, ústřední orgán přijímacího státu o tom neprodleně informuje stát původu a zároveň podnikne potřebná opatření podle čl. 21 Haagské úmluvy na ochranu dítěte.

Osoby, kterým je dítě svěřeno do péče mohou žádat o osvojení po uplynutí 6 měsíců od umístění dítěte v přijímacím státě a po předložení minimálně 3 zpráv. Žádost o vydání rozhodnutí o souhlasu s osvojením dítěte do ciziny je třeba podat opět na Úřad. O žádosti se rozhoduje ve správním řízení, které je zahájeno opět dnem, kdy žádost dojde na Úřad. Pokud dítěti není stanoven poručník, ustanoví mu úřad opatrovníka. Ten je seznámen se

²⁹ Metodické doporučení pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny 2009, dostupné na www.umpod.cz

všemi zprávami o životě dítěte v jeho novém prostředí u nových rodičů, které byly Úřadu doručeny. Podle § 71 správního řádu vydá Úřad rozhodnutí o souhlasu s osvojením. Proti rozhodnutí mohou žadatelé podat odvolání k MPSV do 15 dnů od oznámení. Na rozdíl od předešlých odvolání, je tomuto již přiznán odkladný účinek podle ustanovení § 85 správního řádu.

Po osvojení dítěte v cizině musí přijímající stát tuto skutečnost oznámit státu původu. Oznamuje ji dokladem ve smyslu čl. 23 Haagské úmluvy³⁰ a potvrzením, že osvojení bylo úspěšně provedeno v souladu s Haagskou úmluvou. Potvrzení je oprávněn zaslat pouze ústřední orgán přijímacího státu, nemůže ji tedy zaslat organizace, která ve státě působí na základě licence od zmíněného orgánu. Ústřední orgán státu původu oznámí OSPODU a zařízení, kde bylo dítě umístěno před adopcí, že dítě bylo v cizině osvojeno.³¹

4. 4. Výroční zpráva o činnosti UMPOD

Rozbor výroční zprávy o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, kterou Úřad vydává každoročně. Každá výroční zpráva obsahuje 3 kapitoly: zprávu o činnosti, zprávu o hospodaření a závěrečné hodnocení.

1. Zpráva o činnosti

Jsou zde uvedeny informace o funkci ředitelů, změny v činnosti Úřadu, seznam reforem a opatření, které Úřad v tomto roce provedl. Dále zde najdeme informace o personálních změnách, jejich počtu a důvody, které k této změně vedly. Najdeme zde i počet všech zaměstnanců úřadu, jsou zde pozice ředitele, zástupce ředitele, právníci, psychologové a administrativní zaměstnanci. Počet vedených spisů v předešlém roce.

Údaje o agendě mezinárodních adopcí dětí, které byly zařazeny do evidence dětí vhodných k osvojení do ciziny. Kolik žadatelů Úřad zařadil do evidence. Je zde i zaznamenána účast zaměstnavatelů na školeních.

³⁰ Osvojení, u kterého příslušný orgán státu, kde k němu došlo, potvrdil, že bylo provedeno v souladu s Úmluvou, bude zákonným postupem uznáno v ostatních smluvních státech.

³¹ Metodické doporučení pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny 2009, dostupné na www.umpod.cz

Následuje rozbor jednotlivých agend:

- a) vymáhání výživného,
- b) návraty protiprávně přemístěných nebo zadržovaných dětí a zabezpečování styku s dětmi,
- c) agenda mezinárodního osvojení,
- d) další činnosti.

2. Zpráva o hospodaření

Obsahuje údaje o celkovém stavu majetku, o jeho zvýšení nebo případně snížení. Použití majetku ke koupi výpočetní techniky, služebního automobilu, kancelářského nábytku aj. Přehled plnění rozpočtu, příjmů a výdajů, seznam rozpočtových opatření, záznam o průběhu čerpání rozpočtu v jednotlivých časových úsecích.

Dále zde jsou zaznamenány vnitřní a vnější kontroly. Závěry z kontroly jsou projednávány kolegiem ministra práce a sociálních věcí.

Další podkapitola hodnotí hospodárnost, efektivnost a účelnost vynakládání s výdaji.

Seznam výdajů na účast na mezinárodních konferencích a náklady na služební cesty.

3. Závěrečné hodnocení

Jednotlivé agendy a kapitoly jsou doplněny tabulkami s přesnými údaji, ze kterých lze vyhodnotit činnost a hospodaření Úřadu.

Ráda bych se teď vrátila k agendě mezinárodního osvojení z roku 2009. Od začátku zmíněného roku byla zaváděna nová opatření v rámci činnosti Úřadu v této oblasti. Zejména se jednalo o založení a zahájení činnosti Poradního sboru pro náhradní rodinnou péči, větší míra zapojení psychologů a preciznější monitoring dětí po jejich přemístění do zahraničí atd. Nalezneme zde údaj o celkovém počtu osvojených dětí do ciziny. Dále počet zařazených žadatelů o osvojení se zemí původu.³²

³² Zpráva o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v roce 2009, dostupné na www.umpod.cz

Nyní zmíním několik statistických údajů, které jsem dostala k dispozici při návštěvě na Úřadu. V roce 2009 bylo předáno do péče budoucích osvojitelů 28 dětí, o rok později to bylo 36 dětí a do června roku 2011 to bylo prozatím 20 dětí. Od účinnosti Haagské úmluvy, tedy od 1. 6. 2000 bylo předáno do preadopční péče do ciziny celkem 365 dětí. Ročně se tedy zprostředkuje 30 až 40 osvojení z ČR do ciziny. Všechny tyto děti byly umístěny v evropských zemích s jedinou výjimkou, kdy jedno dítě bylo svěřeno do Kanady. Jednalo se manželský pár, který do Ameriky emigroval. Dítě bylo staršího věku, proto bylo důležité a rozhodující, že budoucí rodiče ovládali český jazyk. Zajímavé v souvislosti s Amerikou je, že USA podepsala Haagskou úmluvu již roku 1994, ale účinná se stala až o 10 let později. Důvodem byla nutnost úpravy vlastní legislativy, aby byla s Úmluvou v souladu.

Od roku 2009 oslovil Úřad žádostí o spolupráci 17 členských států Haagské úmluvy, aby mohlo docházet k adopcím dětí z ciziny do ČR. Většina těchto států na žádost nereagovala vůbec, nebo pouze neurčitou odpovědí, dokonce i po opakovaných výzvách. Kladně odpovědělo 6 států spolu s jejich základními podmínkami pro zprostředkování osvojení z ciziny. Jedná se konkrétně o Bulharsko, Filipíny, Indii, Togo, Burundi a Burkina Faso.

Jestliže někdo projeví zájem o adopci z ciziny, informuje ho Úřad o podmínkách mezinárodní spolupráce a adopční spolupráce a předá informace, které se týkají podmínek osvojení od 6 výše zmíněných států. Pokud si zájemce vybere jinou členskou zemi Haagské úmluvy, má Úřad možnost daný stát oslovit se žádostí o spolupráci při mezinárodním osvojení.

Žadatelem o mezinárodní osvojení se může osoba stát dvěma způsoby. V prvním případě požádá přímo o zprostředkování mezinárodní adoptce, aniž by se dříve snažila osvojit dítě z ČR. V druhém případě dá osoba souhlas se zařazením do evidence Úřadu a to v případě, že jí nebude zprostředkováno osvojení v ČR.

Úřad v současné době eviduje pouze 2 žádosti českých občanů na adopci z ciziny. Tyto žádosti jsou adresovány na Filipínskou republiku a Bulharskou republiku. Žadatelé v tomto případě sdělí Úřadu specifikace dítěte, které by chtěli osvojit. Sdělí tedy rasu, pohlaví, věk, případně i konkrétní zemi, odkud by mělo dítě pocházet. Podle těchto přání Úřad kontaktuje vybrané členské státy Haagské úmluvy a připraví materiály žadatelů. Materiály jsou přeloženy do příslušného jazyka na náklady žadatelů a odeslány ústřednímu

orgánu požadovaného státu. V tomto státě také dojde k zahájení procesu zprostředkování osvojení a k vybrání dítěte, jehož spis pošle ústřední orgán do Brna. Úřad s tímto spisem následně seznámí žadatele.

Do ČR bylo předáno pouze jedno dítě do preadopční péče, a to ze Slovenska. Je to pouze jediný případ tohoto druhu. Jak jsem se dozvěděla při návštěvě Úřadu, důvodem je malý zájem českých žadatelů a komplikovanost ze strany států původu.

Úřad nemá podle právní úpravy kompetence pro zprostředkování osvojení dětí z jiných států, než z těch, které jsou vázány Haagskou úmluvou. Od účinnosti Haagské úmluvy začala naše první spolupráce na mezinárodní úrovni s Dánskem, kde fungují 2 neziskové organizace pro zprostředkování mezinárodního osvojení, které získaly licenci od ústředního orgánu. Další spolupracujícím státem se po Dánské republice stalo Rakousko. Zde jsou zřízeny ústřední orgány pro jednotlivé země. ČR spolupracuje i s dalšími evropskými zeměmi, zmíním ještě Německo, ve kterém jsou pro jednotlivé země zřízeny ústřední orgány i neziskové organizace a Švédsko, kde v současnosti funguje ústřední orgán a 5 neziskových organizací, které od něj získaly licenci k výkonu zprostředkování mezinárodního osvojení. Haagská úmluva je účinná již v 85 státech.

Všechny případy předání dětí do neadopční péče do ciziny proběhly bez jakýchkoliv komplikací, proto neexistuje v ČR judikatura ohledně mezinárodního osvojení. Také je to tím, že konečné rozhodnutí o osvojení dítěte nevydává český soud, ale rozsudek vyhlašuje soud přijímacího státu, tedy v zahraničí.

5. Evropský soud pro lidská práva (European Court of Human Rights)

Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESPL) je mezinárodní institucí se sídlem ve Štrasburku. Byl zřízen roku 1959 na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluvy) z 50. let za účelem projednávání porušení jednotlivých ustanovení uvedené Úmluvy. Jedná se o nestátní subjekt mezinárodního práva.

Soud je tvořen soudci, jejichž počet je stejný jako počet členských států Rady Evropy - v současnosti 45. Jednotliví soudci nezastupují členské státy, jsou nezávislí na zemi svého původu.

Pro ČR, jakožto smluvní stranu Úmluvy, jsou rozsudky ESPL právně závazné. Jestliže dojde k porušení Úmluvy, ESPL může stěžovateli přiznat finanční kompenzaci. ČR je povinna takové spravedlivé zadostiučinění zaplatit stěžovateli ve stanovené lhůtě. Na výkon rozsudků dohlíží Výbor ministrů, který může požadovat i případnou změnu právních předpisů, pokud byly příčinou porušení. Dále mají za úkol zajistit proplacení odškodného. ESPL tedy nemá pravomoc sám rušit vnitrostátní zákony v jednotlivých členských státech ani jednotlivá rozhodnutí národních soudů. ESPL pomáhá Kancelář, kde pracují právníci ze všech členských států.

Co se týče osoby stěžovatele, není podmínkou, aby byl státním příslušníkem členského státu rady Evropy. Může se jednat o fyzickou osobu nebo o osobu právnickou, případně stát. Musí být přímo a osobně zkrácen na svých právech. Nelze si tedy stěžovat jménem jiných osob. Další podmínkou je vyčerpání všech opravných prostředků v dotyčném státě a podání stížnosti do 6 měsíců od data konečného rozhodnutí v domovském státě. Po této lhůtě ESPL žádost nepřijme. Žádost se musí týkat jednoho z práv uvedených v Úmluvě.

Stížnost se podává písemně v anglickém nebo francouzském jazyce s uvedením podrobností případu. Existuje však i možnost napsat žádost např. v českém jazyce, to znamená v oficiálním jazyce jednoho z členských států, které Úmluvu ratifikovaly. Řízení jsou tedy vedená v písemné formě. Příklad bude projednán bezplatně. Stěžovatel si hradí pouze své vlastní náklady. Je zbytečné se osobně vypravit do Štrasburku, protože to jednání nijak neurychlí.

Vzhledem k počtu nevyřešených případů, může stěžovatel čekat i rok, než bude ESPL moci přistoupit k projednání žádosti. ESPL musí nejprve

projednat, zda je žádost přípustná a jsou splněny podmínky pro její podání. Pokud zjistí, že členský stát porušil nějaké právo z Úmluvy, vydá rozsudek, který mají dotyčné země povinnost plnit.³³

Obecně shrnuji, že ESLP má zajistit, aby státy respektovaly práva uvedené v Úmluvě.

5.1. Příklad z judikatury ESLP: Případ Keegan versus Irsko (1994)

a) Nástin skutkového stavu případu

Stěžovatel potkal svou přítelkyni v roce 1986, žili spolu a rozhodli se založit rodinu. Přítelkyně stěžovatele porodila v roce 1988 jeho dceru. Matka přenechala své dítě do osvojení, následně o tom informovala stěžovatele. Na to stěžovatel zahájil řízení o opatrovnictví dcery. V roce 1989 jmenoval obvodní soud (Circuit Court) stěžovatele za opatrovníka své dcery a zároveň mu svěřil dítě do péče. Matka dítěte spolu s budoucími osvojiteli se odvolali k Vysokému soudu (High court). Ten rozhodl, že rozhodnutí obecního soudu bylo v souladu se zájmem dítěte a stěžovatel byl způsobilý ke jmenování za opatrovníka. Předseda High court postoupil případ k Nejvyššímu soudu (Supreme Court) na posouzení právní otázky, které se týkaly dvou bodů výkladu příslušných právních předpisů. Ještě téhož roku vydal Nejvyšší soud své rozhodnutí, které se opíralo o blaho dítěte. Rozhodl tak, že biologický otec neměl právo na opatrovnictví dítěte. Podle soudu mohl pouze žádat o ustanovení za opatrovníka. High court dále pokračoval v řízení s ohledem na rozsudek Nejvyššího soudu a v roce 1990 rozhodl, že stěžovatelova žádost o ustanovení opatrovníkem a o svěření dítěte do péče měla být obvodním soudem zamítnuta. S ohledem na zájem dítěte bylo následně rozhodnuto o osvojení dcery.

Pan Keegan se tedy rozhodl obrátit na Evropskou komisi pro lidská práva. Svou stížnost vnesl v roce 1991 s tím, že bylo porušeno jeho právo na respektování rodinného života – článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod tím, že jeho dítě bylo osvojeno bez jeho souhlasu a že mu vnitrostátní právo neposkytlo ani být ustanovený za opatrovníka své dcery. Dále si stěžoval,

³³ www.radaevropy.cz

že bylo porušeno jeho právo zaručené v článku 6 odst. 1 výše jmenované Úmluvy. Dále ve své stížnosti uvedl, že jako biologický otec byl diskriminovaný při uplatňování výše uvedených práv vzhledem k tomu, že nebyl v pozici ženatého otce.

Komise stížnost díky její opodstatněnosti přijala a v roce 1993 vyslovila svůj názor, že byl porušený článek 8 a článek 6 odst. 1, proto Komise předložila v roce 1994 případ Evropskému soudu pro lidská práva.

b) Aplikace ustanovení čl. 6 a 8 ÚOLPS na případ stěžovatele

Článek 8 ÚOLPS

„Právo na respektování soukromého a rodinného života

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.
2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Stěžovatel tvrdil, že stát porušil respektování jeho rodinného života, když umožnil, aby jeho dcera byla adoptována bez jeho vědomí a souhlasu. Dále že stát neumožnil vzniku právního vztahu mezi ním a narozenou dcerou.

Podle irského práva lze rozhodnout o osvojení dítěte bez souhlasu otce, tím pádem rozhodnutí soudu o osvojení, bylo v souladu s irským právem.

Článek 6 ÚOLPS

„Právo na spravedlivé řízení

1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích ...“

Stěžovatel k tomuto článku namítal, že podle irského práva neměl přístup k soudu a neměl ani postavení účastníka řízení, aby mohl vznést případné námitky proti rozhodnutí o osvojení jeho dítěte.

c) Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva po zvážení a projednání případu rozhodl, že byl porušen jak článek 8 tak 6 odst. 1 a proto Irsko zaplatí stěžovateli do 3 měsíců 12 000 liber v souvislosti s materiální a imateriální újmou, s náklady a výdaji.³⁴

³⁴ Case of KEEGAN v. IRELAND - Application no. 16969/90, JUDGMENT – STRASBOURG, 26 May 1994

6. Úmluva o právech dítěte

Dne 20. listopadu 1989 byla přijata Úmluva o právech dítěte, která věnuje pozornost etapě od narození do dosažení 18 let. (Předchůdkyní na úseku ochrany práv dětí byla Deklarace práv dítěte.)³⁵ Jedná se o první mezinárodní právně závazný dokument světového významu, který se týká výlučně dětí. Je uveřejněn ve Sbírce zákonů pod číslem 104/1991 Sb. Stal se tedy součástí právního pořádku České republiky. Dalo by se obecně říci, že se jedná o základní lidská práva.³⁶

Dítě je snadno zranitelné a nemůže se bránit, proto potřebuje k zajištění správného fyzického a psychického vývoje katalog práv. Základním požadavkem mezinárodního dokumentu na ochranu práv dětí je, aby každé dítě mělo prospěch z jednotlivých ustanovení, které by měly usilovat o jeho blaho a rozvoj. Opět je zde zmíněn nejvyšší zájem dítěte (The best interest of the child), který je zakotvený již v článku 3 Úmluvy o právech dítěte.³⁷

Signatářské státy by si měly být vědomi toho, že rodina je základní jednotkou společnosti. Proto pro dítě a jeho růst je důležité jeho přirozené prostředí. K tomuto požadavku potřebuje mít zaručenou ochranu a pomoc, aby mohla rodina plnit svou úlohu ve společnosti.

Úmluva o právech dítěte je rozdělena do 4. základních skupin: právo na život a přežití, právo na osobní rozvoj, právo na ochranu, právo na svobodné vyjádření svých názorů v situacích, které se týkají jeho osoby.

Nalezneme zde definici dítěte, jímž se rozumí „ každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“. Definice se zdá být dosti nedostatečná. Je tomu tak proto, že přípravné výbory se neshodly na jednotné odpovědi na otázku, co je dítě. Úmluva nestanoví ani ve kterém věku se dítě stává dospělým, protože smluvní státy mohou posunout hranici zletilosti na základě svých národních předpisů dříve, než dítě dosáhne 18 let. Formulace v článku 1 je tedy určitým

³⁵ BAYEROVÁ, Monika. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: Beck. 1999, roč. 7, č. 7, s. 394-398. ISSN 1210-6410.

³⁶ NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojení dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.

³⁷ BAYEROVÁ, Monika. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: Beck. 1999, roč. 7, č. 7, s. 394-398. ISSN 1210-6410.

kompromisem, na kterém se státy shodly. Úmluva tedy stanoví obligatorně konec dětství maximálně na 18 let, ale minimální hranice upravena není.³⁸

Aplikace v této Úmluvě je na všechny děti bez jakékoliv diskriminace, ať už podle rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, pleti, majetku, a dalších. Ochrana je poskytována dítěti, jestliže nastala událost, kterou je třeba řešit, a je splněna podmínka, že se jedná o osobu nezletilou, která potřebuje pomoc.³⁹

Problematika osvojení je upravená v člancích 20 a 21 a vztahuje se na dítě, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí. Článek 21 uvádí na prvním místě umístění osvojeného dítěte v zemi jeho původu. Osvojení do ciziny přichází v úvahu až po tom, co jsou vyčerpány všechny možnosti péče o dítě v jeho prostředí, kde se narodilo. Už v tomto dokumentu je uvedená zmíněná subsidiarita mezinárodního osvojení.

Pokud o dítě nemůže být pečováno v zemi jeho původu, osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o toto dítě. Český překlad Úmluvy upřednostňuje umístění dítěte zařízení péče o děti v zemi původu, před osvojením do ciziny. Z autentického znění mezinárodní úmluvy nic takového nevyplývá.⁴⁰

³⁸ BAYEROVÁ, Monika. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: Beck. 1999, roč. 7, č. 7, s. 394-398. ISSN 1210-6410.

³⁹ NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.

⁴⁰ BAYEROVÁ, Monika. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: Beck. 1999, roč. 7, č. 7, s. 394-398. ISSN 1210-6410.

7. Evropská úmluva o osvojení dětí

7. 1. Obecná charakteristika

Evropská úmluva o osvojení dětí (dále jen Úmluva) vstoupila v platnost dne 26. 4. 1968. ČR ji podepsala ve Štrasburku až dne 15. 12. 1999 a vstoupila pro nás v platnost dne 9. 12. 2000. Úmluva upravuje celou problematiku osvojení a vztahuje se pouze na děti nezletilé a nevztahuje se na osvojování dospělých osob. To znamená, že dítě musí být mladší 18 let v momentě podání žádosti o osvojení a není ani nebylo ve svazku manželském a zároveň není za plnoleté považováno. V tomto ohledu je Úmluva přísná.

Úmluva je tvořena 28 články a je rozdělena do 4 částí. Je uveřejněna ve Sbírce mezinárodních smluv jako sdělení MZV pod číslem 132/2000. S Úmluvou vyslovil souhlas Parlament ČR a prezident Úmluvu ratifikoval s výhradou práva neuplatňovat článek 7 odst. 1. Ratifikační litina je uložena u generálního tajemníka Rady Evropy, deponitáře Úmluvy.

Vidinou přijetí společných zásad a postupů v oblasti osvojení je předpoklad, že to povede k omezení potíží, které jsou způsobeny odlišnostmi a zároveň dojde k podpoření sociálního statusu a blaha osvojených dětí.

7. 2. Ustanovení Evropské úmluvy o osvojení dětí

Část první v článku prvním zavazuje signatářské státy, aby zajistily soulad jednotlivých ustanovení Úmluvy s jejich právním řádem. Oblast působnosti je stanovena na osvojení dítěte, které ještě nedosáhlo 18 let v době, kdy osvojitel žádá o jeho osvojení, jak uvádí článek 3.

Nyní se přesouvám do části druhé, do základních ustanovení, které tvoří vlastní podstatu Úmluvy.

Článek 4 opravňuje pouze soudní nebo správní orgány k rozhodnutí o osvojení, jinak osvojení nebude platné.⁴¹

⁴¹ Zákon č. 132/2000 Sb., Evropská úmluva o osvojení dětí, ve znění pozdějších předpisů

V ČR není možné, aby o osvojení rozhodoval správní orgán. Obecní úřad obce s rozšířenou působností má působnost v rozhodování o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů. Konečné rozhodnutí je záležitostí soudu.⁴²

Článek 5. se zabývá jednotlivými souhlasy, které musí být uděleny k tomu, aby došlo k osvojení. Jedná se v prvním případě o souhlas matky, který je nutný vždy. Pokud je dítě narozeno v manželství, vyžaduje se i souhlas otce.⁴³

V tomto ustanovení, které se týká souhlasu matky a otce s osvojením pouze v případě, kdy je dítě narozeno v manželství, lze spatřit rozpor s článkem 32 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a s Evropskou úmluvou o právním postavení dětí narozených mimo manželství. V těchto dokumentech je zaručeno dítěti narozenému mimo manželství stejných práv, jako dítěti, které je narozeno v manželství. Dítě má tedy právo, aby se k jeho budoucím podmínkám vyjádřili oba rodiče. Zákon o rodině v § 67 ustanovuje souhlas zákonných zástupců dítěte k osvojení. Zákon nerozděluje děti manželské a nemanželské.⁴⁴

V případě, že není možné dosáhnout souhlasu ani jednoho z nich, ať už například z důvodu jejich neznámého pobytu nebo totožnosti, dává souhlas oprávněná osoba nebo orgán.

Důležité je zmínit, že souhlas matky s adopcí musí být učiněn ve lhůtě minimálně šesti týdnů po porodu, jinak nebude takový souhlas akceptován.

Osvojení je povoleno pouze dvěma osobám žijícím v manželství nebo jedné osobě. Opětovné osvojení lze jen ve čtyřech výjimečných případech a to, pokud je dítě osvojováno manželem či manželkou osoby, která již dítě osvojila, pokud původní osvojitel zemřel, pokud bylo původní osvojení zrušeno, anebo původní osvojení skončilo. Takové pravidlo je uvedeno v článku 6.

Dále se Úmluva ve svém článku č. 7 zabývá osobou osvojitele, která také musí splnit určité požadavky, aby mohla dítě osvojit. Zejména by osvojitel měl dosáhnout věku v rozmezí od 21 let do 35 let. Zákon však v této situaci může od takového požadavku minimální hranice upustit, jestliže osoba

⁴² NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.

⁴³ Zákon č. 132/2000 Sb., Evropská úmluva o osvojení dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁴ NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.

osvojitele je matka dítěte anebo s ohledem na výjimečné okolnosti.⁴⁵ K tomuto článku učinila ČR výhradu vzhledem k tomu, že ZOR tomuto ustanovení nevyhovuje. Prominutí minimálního věku náš právní řád neupravuje. Zákon nestanoví horní věkovou hranici pro osvojitele. Požaduje pouze spodní hranici 18 let, která je spojena se způsobilostí k právním úkonům.⁴⁶

Článek 8. nastiňuje známý požadavek na zájmu dítěte, proto příslušný orgán osvojení nepovolí, pokud nebude přesvědčen, že osvojení je v zájmu dítěte.

V článku 9. nalezneme jednotlivé otázky, které musí být prošetřeny sociálními pracovníky. Tyto otázky se týkají jak osvojitele, tak samotného dítěte a jeho rodiny.

V článku 10. se setkáváme s důsledky, které osvojení přináší jak pro osvojitele, tak pro osvojence. Jedná se o veškerá práva a povinnosti, které mají rodiče k dítěti narozenému v manželství, a veškerá práva a povinnosti, která má dítě narozené v manželství vůči svým rodičům. S tím souvisí otázky příjmení dítěte. Dítě může přijmout za své příjmení osvojitele náhradou za své dosavadní příjmení nebo ho může přijmout navíc ke svému příjmení.

V článku 11. se dostáváme do problematiky státního občanství osvojeného dítěte, které bude stejné jako to, které má osvojitel. Ztráta občanství dítěte je podmíněno nabytím nového občanství. Podle zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství ČR se občanství nabývá také v případě osvojení. Postačí, aby alespoň jeden z osvojitelů byl občanem ČR, pak nabývá dítě českého občanství dnem právní moci rozsudku o osvojení.⁴⁷

Úmluva neurčuje žádný maximální počet dětí, které může jeden osvojitel osvojit. Tato skutečnost, jak je v ustanovení určeno, nesmí být nijak zákonem omezena. To samé platí o osvojiteli, který má nebo může mít své vlastní děti. Ani jemu nebude jakýmkoli způsobem bráněno k osvojení. ZOR v souladu s Úmluvou nestanoví žádný postup ohledně zjišťování počtu dětí, které budoucí osvojitel má, ať už vlastních nebo již osvojených.

Na možnost zrušení osvojení nám odpovídá článek 13 - osvojení lze zrušit pouze ze závažných důvodů rozhodnutím soudního nebo správního

⁴⁵ Zákon č. 132/2000 Sb., Evropská úmluva o osvojení dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁶ NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojení dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.

⁴⁷ Srov.: § 3 zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů

orgánu a to pouze do té doby, než osvojenec dosáhne zletilosti. Navíc takové zrušení musí být povoleno v příslušném státě zákonem, což se netýká případů, kdy je osvojení od svého počátku neplatné a na ukončení osvojení, kdy se osvojenec stává legitimním dítětem osvojitele.

Podle ZOR končí osvojení smrtí osvojence, osvojitele nebo jeho zrušením na návrh osvojence nebo osvojitele, a to pouze z důležitých a závažných důvodů. To neplatí o nezrušitelném osvojení.⁴⁸

Článek 15 se snaží předcházet jakémukoli finančnímu prospěchu, který by plynul ze vzdání se dítěte pro účely osvojení.

Část třetí obsahuje doplňující ustanovení. Mezi první z nich patří ustanovení o povolení osvojení až po podmínce setrvání dítěte u budoucích osvojitelů po dostatečně dlouhou dobu.

Dále bych zmínila článek 20, kde je zakotvena zásada utajení totožnosti osvojitele rodině dítěte a aby řízení o osvojení probíhalo bez přítomnosti veřejnosti. V odstavci třetím je stanoveno, že osvojenec i osvojitel obdrží od matriky potřebné doklady o narození osvojence. Vedené matriční záznamy nejsou přístupné veřejnosti, aby se zabránilo osobám, které nemají oprávnění zjistit informace o tom, že je jiná osoba osvojena, případně totožnost jejich dřívějších rodičů.

Účastníci řízení o osvojení jsou podle § 181 občanského soudního řádu (dále OSŘ) osvojované dítě, jeho rodiče, osvojitel a jeho manžel. Rodiče osvojovaného dítěte, kteří jsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům nebo dali blanketový souhlas k osvojení, nejsou účastníky řízení.

V závěrečných ustanoveních se můžeme dočíst o platnosti úmluvy, která je stanovena na uplynutí 3 měsíců od uložení třetí ratifikační listiny nebo listiny o přijetí. Navíc je stanovena platnost na dobu neurčitou. Také není bráněno jakékoli smluvní straně vypovědět Úmluvu formou oznámení generálnímu tajemníkovi Rady Evropy. Takové oznámení nabude účinnosti po 6 měsících od data přijetí generálním tajemníkem.

⁴⁸ Srov.: § 76 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

7. 3. Evropská úmluva o osvojení dětí a její revize

Vzhledem ke skutečnosti, že Úmluva vznikla již v 19. století, některá její ustanovení již neodpovídají požadavkům moderního práva. To bylo také důvodem k její revizi. Rada Evropy za tímto účelem ustavila roku 2006 komisi, která revizi provedla, a roku 2008 bylo toto nové revidované znění vydáno. Dne 27. 11. 2008 byla úmluva otevřena ve Štrasburku k podpisu. Revidovaná úmluva má vstoupit v platnost prvního dne kalendářního měsíce, který bude následovat po uplynutí 3 měsíců od okamžiku, kdy bude úmluva ratifikována alespoň třemi smluvními státy. V roce 2010 ji ratifikovalo Španělsko, v ostatních členských státech Rady Evropy probíhá ratifikační proces. ČR dosud nové znění neratifikovala.

Revidované znění má z původních 28 článků o jeden méně a je rozděleno do 3 částí. Je vypuštěna část s doplňujícími ustanoveními, které jsou již přímo zpracovány v textu Úmluvy. Změny byly provedeny ve většině ustanovení, ať už se jednalo o použití jiného vhodnějšího termínu nebo přepracování celého článku. V preambuli byl pojem blaho dítěte (welfare of child) nahrazen nejlepším zájmem dítěte (best interest of the child). Dalším pojmem, který byl nahrazen, je smluvní strana (contracting party). Nyní Úmluva používá termín smluvní stát (state party).

Nezměněn zůstal rozsah působnosti úmluvy. Obě úmluvy se vztahují pouze na osvojení dětí, které jsou mladší 18 let. Nepoužijí se tedy na případy osvojení zletilých osob.

Podmínky vzniku osvojení jsou upraveny v článku 7. Osvojit mohou dvě osoby různého pohlaví nebo jedna osoba. Ohledně dvou osob nastává změna vzhledem k původní Úmluvě, kde osvojit mohli jen manželé nebo jednotlivci. Tato úprava je celkem omezující. Nyní je tu dána možnost osvojení registrovaným partnerům, jestliže daný institut ve smluvním státě existuje. Registrované partnerství je soužití dvou osob stejného pohlaví, kterému zákon dává určitá práva, které mají manželé. Státy mohou díky Úmluvě rozšířit její působnost i na takové páry. Zákon v jednotlivých členských státech bude tedy povolovat osvojení i registrovaným párům nebo nebude. Státy tedy mají možnost rozšířit působnost úmluvy i na tyto páry stejného pohlaví, nikoli povinnost tak učinit. Je to možná taktický tah, aby státy neodmítly revidovanou Úmluvu přijmout a zároveň unik ve smyslu přenechání úpravy dané

problematiky na jednotlivých státech. V posledních letech států, které povolují osvojit i registrovaným partnerům, přibývá. ČR je v daném ohledu konzervativní a povoluje jen osvojení manželi, ve výjimečných případech jedné osobě. V ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství je zakotveno, že partnerství osob stejného pohlaví brání tomu, aby se jeden z partnerů stal osvojitelem dítěte. To platí i pro případ, že by se mělo jednat o osvojení dítěte jednotlivcem a ne o osvojení společné dvěma osobami. Osvojení osobami stejného pohlaví tedy nepřichází v ČR v úvahu a ani do budoucna se s těmito případy nepočítá.⁴⁹

Souhlas s osvojením dávají rodiče dítěte, jak je to i původní verzi Úmluvy, další souhlasy jiných osob si mohou jednotlivé státy sjednat v rámci vnitřních právních předpisů. Důležité je zmínit, že osoby, které udělují souhlas s adopcí, musí být řádně poučeni o právních důsledcích tohoto souhlasu. Konkrétně musí být upozorněni na zánik právního vztahu mezi dítětem a původní rodinou. Souhlas zákonných zástupců je specifikován ve člancích 5 a 6. Matka uděluje souhlas nejdříve po uplynutí 6 týdnů od porodu. Smluvní státy si tuto lhůtu mohou ve svých právních předpisech prodloužit podle svého uvážení.

Otec uděluje souhlas ve všech případech, bez ohledu na to, zda se dítě narodilo v manželství nebo nesezdanému páru. To je zásadní změna od původní verze, kdy otec dítěte dával souhlas pouze, pokud dítě bylo manželského původu. Z tohoto důvodu se původní úmluva z roku 1967 dostává do rozporu s judikaturou ESLP, který vyžaduje souhlas otce i v případě, že není manželem matky, jak je tomu i v případě *Keegan v. Irsko* ze dne 26. 5. 1994.⁵⁰

Jestliže není matky ani otce, je nutný souhlas osoby nebo oprávněného orgánu. Pak jsou tu situace, kdy příslušný orgán nebude trvat na udělení souhlasu rodičů. Tyto situace jsou zakotveny v ZOR. První z nich je kvalifikovaný nezáměr, kdy rodiče během nejméně 6 měsíců soustavně neprojevují opravdový zájem o dítě. To znamená, že dítě nenavštěvovali, neplnili vyživovací povinnosti ani neprojevili snahu upravit si své rodinné zázemí a sociální podmínky k tomu, aby se o dítě mohli postarat osobně. Důležitým

⁴⁹ European Convention on the Adoption of Children (Revised), dostupná na adrese <http://www.conventions.coe.int/treaty/en/reports/html/202.htm>

⁵⁰ HOVORKA, Daniel. Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2010, roč. 12, č. 10, s. 22-24. ISSN 1212-866X.

hlediskem je, zda důvody nezájmu jsou objektivní nebo subjektivní. Dopis nebo telefonát není považován za projevení zájmu o dítě. Právě takové chování rodičů je účelové a snaží se zabránit možného osvojení. Proto úprava nového občanského zákoníku reaguje snížením lhůty ohledně nezájmu na 3 měsíce a spojuje kvalifikovaný nezájem a žádný zájem v jeden institut. O nezájmu rozhoduje soud v incidenčním řízení, v němž jsou účastníky dítě, které je zastoupeno kolizním opatrovníkem a jeho rodiče. Jedná se o řízení výlučně zahajované na návrh.

Druhá situace je žádný zájem, který nastane, jestliže rodiče neprojeví žádný zájem bez žádné překážky po dobu 2 měsíců. To umožňuje umístění dítěte do náhradní rodiny co nejdříve.

Anonymní porod je třetí situací upravenou v ZOR. Matka odloží své dítě do baby-boxu nebo předloží falešné doklady. U dítěte pak nelze zjistit totožnost a může být zařazeno do seznamu pro osvojení. Baby-box je určitá alternativa pro matky, které se nechtějí nebo nemohou o své dítě starat. Umožňuje záchranu života odloženého novorozence. Na problematiku Baby-boxů existují dva protichůdné názory. Pozitivní názor vychází v první řadě z teze garantování práva na život dítěti, které zaručuje čl. 6 Úmluvy o právech dítěte. Negativní postoj argumentuje zejména zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, ve kterém není baby-box legislativně upraven, nemá tedy oporu v právních předpisech. Vzhledem k této skutečnosti vypracovalo MPSV pro OSPOD metodické doporučení, kde je stanoven postup v situaci, kdy je dítě umístěno v Baby-boxu. Odpůrci dále tvrdí, že dochází ke snížení odpovědnosti rodičů za dítě. Navíc v případě odložení novorozence do této schránky je porušeno jeho právo, které má zaručené čl. 7 Úmluvy o právech dítěte. Jedná se o právo znát svůj biologický původ.⁵¹

Zastávám názor, že právo dítěte na život převažuje právo dítěte znát svůj původ.

Poslední možností je utajený porod, kdy matka požádá o utajení své totožnosti, ale její osobní údaje jsou uloženy v nemocnici, kde došlo k porodu. Lhůta souhlasu matky s osvojením zůstává nezměněna, stále se jedná o minimální dobu 6 týdnů.

⁵¹ NOVOTNÁ, Věra; HOVORKA, Daniel. Úprava výchovy dítěte odloženého do Baby boxu a dítěte narozeného v režimu tzv. utajeného porodu. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 5, s. 1-4. ISSN 1212-866X.

Nově je zaveden souhlas dítěte s osvojením. Jeho nutnost si signatář určí ve svém právním řádu sám. Dříve bylo ustanoveno pouze případné vyjádření názoru s osvojením. Dochází tedy k posílení postavení dítěte v procesu osvojení. Úmluva se zmiňuje o věku 14 let jako dostatečného věku pro pochopení samotného institutu osvojení. Národní úpravy nemohou tuto hranici překročit, jedině ji snížit. Pokud dítě nedosáhne požadovaného věku, nevyžaduje se tedy jeho souhlas, ale otázka osvojení s ním musí být projednána a přihlíží se k názorům a přáním dítěte. ZOR v § 67 upravuje souhlas dítěte s osvojením v případě, že je schopné posoudit dosah osvojení. Nestanoví tedy konkrétní věkovou hranici. Současná právní úprava je spíše jakási konzultace s dítětem, nežli jeho souhlas.

Další úprava zasáhla úpravu minimálního věku osvojitele. Minimální předepsaný věk se má pohybovat v rozmezí mez 18 a 30 lety. V porovnání s původní úmluvou dochází v revidované úmluvě k posunu věkové hranice směrem dolů. Úmluva z roku 1967 předepisuje minimální věkovou hranici pro osvojitele 21 let a maximální 35 let. Minimální věk může být státy upraven na vyšší. Je zde i požadavek určitého věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem, který by měl být minimálně 16 let. Zákon však může upustit od nároků na minimální věk a přiměřený věkový rozdíl, a to pouze v případě, že je to v nejlepším zájmu dítěte a jedná-li se o manžela nebo manželku osvojitele nebo ve výjimečných případech.⁵²

Nyní se budu věnovat přístupu k informacím o osvojení dítěte a ochraně těchto informací. Článek 7 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje právo dítěte znát své rodiče. Revidovaná úmluva toto právo uznává a zároveň uznává právo biologického rodiče zůstat v anonymitě. Objevuje se spor mezi dvěma zájmy, který by se měl řešit tak, že každý smluvní stát určí kompetentní orgán, který bude posuzovat v konkrétních případech míru zpřístupnění informací osvojenému dítěti o jeho biologických rodičích nebo naopak nezpřístupní dítěti žádné informace a převáží právo rodičů na ochranu jejich totožnosti. Revidovaná úmluva ukládá povinnost uchovávat důležité informace o osvojení dítěte minimálně po dobu 5 let od právní moci rozhodnutí o osvojení.⁵³

⁵² European Convention on the Adoption of Children (Revised), dostupná na adrese <http://www.conventions.coe.int/treaty/en/reports/html/202.htm>

⁵³ HOVORKA, Daniel. Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2010, roč. 12, č. 11, s. 7-9. ISSN 1212-866X.

7. 4. Závěrem k revidované Evropské úmluvě o osvojení dětí

Cílem této revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí je nahradit původní úmluvu z roku 1967. V ZOR existují ustanovení, která by mohla být s revidovanou Úmluvou v rozporu. Tento rozpor by měl být odstraněn v rámci přijetí nového občanského zákoníku. Jde i o instituty, které dosud v zákoně chybí, jako například povinnost slyšet názor dítěte po dosažení určitého věku.

Pokud chtějí státy ratifikovat revidovanou Úmluvu, musí přijmout opatření a jít nad rámec Úmluvy z roku 1967. Úmluva je tedy otevřená k podpisům členských států Rady Evropy i nečlenským státům, které se podílely na její přípravě. Je žádoucí, aby mezinárodní smlouvu ratifikoval co největší počet států. Čím vyšší bude počet států, tím více lze unifikovat podmínky pro průběh procesu osvojení v rámci členských států Rady Evropy. Mělo by to mít kladný vliv na právní jistotu osvojovaných dětí i osvojitelů, ať už bude proces probíhat v jakémkoliv smluvním státě.

Státy mohou opět činit výhrady k jednotlivým ustanovením, ale už ne v takovém rozsahu jako tomu bylo dosud. Výhrady mohou být učiněny k článkům 5, 7 a 22. Státům je ponechána možnost od smlouvy odstoupit.⁵⁴

⁵⁴ European Convention on the Adoption of Children (Revised), dostupná na adrese <http://www.conventions.coe.int/treaty/en/reports/html/202.htm>

8. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Jedná se o nejdůležitější unifikovaný mezinárodněprávní dokument, který byl v této oblasti přijat.

Přijetí aktu předcházelo dlouhé jednání mezi státy, vládními a nevládními organizacemi o sjednocení svých představ a konečné podobě dokumentu.⁵⁵

Dne 29. května 1993 byla přijata v Haagu Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Jménem ČR byla Haagská úmluva podepsána až 1. prosince 1999, poté s Úmluvou vyslovil souhlas Parlament ČR a následně ji ratifikoval prezident ČR dne 11. 2. 2000. Ratifikační listina je uložena u vlády Nizozemského království dne 11. února 2000. Úmluva vstoupila v platnost dle svého článku 46 odst. 1 dne 1. května 1995. Pro ČR vstoupila v platnost dne 1. června 2000 podle článku 46 odstavce druhého.

Úmluva stanoví postup a pravidla pro příslušné orgány při realizaci mezinárodního osvojení. Přesně stanovený postup by měl zabránit možnosti zneužití tohoto institutu. Navíc všechny smluvní státy garantují, že zprostředkování mezinárodního osvojení je v souladu s Haagskou úmluvou.⁵⁶

8.1. Ustanovení Haagské úmluvy

Haagská úmluva byla publikována pod číslem 43/2000 ve Sb.m.s. Úmluva obsahuje 48 článků a je rozdělena do sedmi kapitol.

Samotnému textu Haagské úmluvy předchází preambule, ve které jsou zakotveny základní zásady a východiska, které slouží k její správné interpretaci. Zejména jde o tyto zásady: právo dítěte vyrůstat v rodinném prostředí, zakotvení principu subsidiarity mezinárodního osvojení, uznání mezinárodního osvojení jako možnosti náhradní rodinné péče, nejlepší zájem dítěte, respektování základních práv dítěte, předcházení únosům nebo obchodování s dětmi a v neposlední řadě přihlížení k zásadám, které obsahují mezinárodní dokumenty - Úmluva OSN o právech dítěte (1989), Deklarace OSN o sociálních

⁵⁵ BAYEROVÁ, Monika. Mezinárodní osvojení. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2002, č. 2, s. 6. ISSN 1212-866X.

⁵⁶ *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.

a právních zásadách ochrany a péče o děti (rezoluce Valného shromáždění č. 41/85 z roku 1986).

První článek představuje cíl Haagské úmluvy, kterým je vytvoření právního rámce pro mezinárodní osvojení dítěte a zaručení, aby takové osvojení bylo v jeho nejlepším zájmu. Dále vytvořit systém spolupráce mezi signatářskými státy a zaručení toho, aby v těchto smluvních státech bylo mezinárodní osvojení uznáváno, jestliže proběhlo v souladu s Haagskou úmluvou. Taková forma spolupráce by měla zajistit dodržování ochranných ustanovení a měla by zabránit případným únosům a obchodování s dětmi.⁵⁷

Ve druhém článku je stanovena působnost Úmluvy. Vztahuje se na případy osvojení, kdy mezi rodičem a dítětem vznikne trvalý vztah. To znamená, že osvojení založí nové rodinné vztahy a ukončí předešlé.⁵⁸

Úmluva se použije na všechny případy, kdy je dítě přemístěno z jednoho smluvního státu ze svého místa bydliště do druhého smluvního státu, tedy ze země původu do přijímacího státu. Úmluva dále nespecifikuje místo bydliště. Rozhodující je, aby osvojované dítě a osvojitelé měli obvyklé bydliště ve dvou různých smluvních státech.

Stát původu je stát, kterým je osvojované dítě státním příslušníkem nebo stát, ve kterém má dítě obvyklé bydliště v okamžiku podání žádosti k osvojení.

Přijímací stát je stát, kam je dítě umístěno po osvojení. Zpravidla je to stát, kde mají obvyklé bydliště osvojitelé, případně jsou jeho státními příslušníky.

Pro možnou aplikaci Haagské úmluvy je tedy nutné splnit 3 předpoklady. Půjde o přemístění dítěte z jednoho státu do druhého. Oba státy jsou smluvními stranami Haagské úmluvy a tyto kroky se dějí za účelem osvojení.

Článek třetí pak naopak udává případ, kdy se Haagská úmluva na dítě nepoužije. Je to případ, kdy je dítěti více jak 18 let. Do dosažení zletilosti tedy musí být udělen souhlas s adoptací ústředního orgánu státu původu a přijímacího státu.

Dítě mohou osvojit jak manželé, tak osoba, která žije sama, jak uvádí článek druhý. Zda může adoptovat dítě i osoba s homosexuální orientací

⁵⁷ <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>

⁵⁸ BAYEROVÁ, Monika. Mezinárodní osvojení. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2002, č. 2, s. 7. ISSN 1212-866X.

Haagská úmluva neupravuje. Znamená to, že bude záležet na konkrétní právní úpravě této otázky ve smluvních státech.

Článek čtvrtý a pátý upravuje podmínky pro uskutečnění mezinárodního osvojení a okruh dětí, na které se Úmluva vztahuje. První podmínkou je, aby příslušné orgány státu původu „zjistily, že je dítě osvojitelné, rozhodly, že mezistátní osvojení je v nejlepším zájmu dítěte a zajistily, aby osoby, instituce a orgány, jejichž souhlas je nezbytný pro osvojení, obdržely potřebnou poradu a byly řádně informovány o důsledcích svého souhlasu, zejména o tom, zda osvojení bude nebo nebude mít za následek ukončení právních svazků mezi dítětem a jeho původní rodinou“, dále aby tyto osoby, instituce, orgány daly takový souhlas dobrovolně, bez jakéhokoli úplatku a v písemné formě. Souhlas těchto osob, orgánů nebo institucí nesmí být odvolán. Pokud je potřeba souhlasu matky, musí být dán až po narození dítěte. Příslušné osoby, orgány a instituce musí dále zajistit, aby dítě s ohledem na jeho zralost a věk, bylo informováno na důsledky procesu osvojení a jeho souhlasu s osvojením, pokud je požadován. Souhlas musí být dobrovolný a zaznamenán v písemné formě. Dále je třeba přihlídnout k přáním dítěte a k jeho názorům. Osvojení proběhne, jestliže příslušné orgány přijímajícího státu rozhodnou o vhodnosti a způsobilosti osvojitelů, zabezpečí potřebné informace pro osvojitele a rozhodnou, že dítě může vstoupit za účelem trvalého pobytu do přijímacího státu.

Článek šestý až třináctý se zabývá ústředními orgány a pověřenými organizacemi určenými pro výkon povinností, které jsou s mezinárodním osvojením spojeny. Každý smluvní stát má za úkol určit ústřední orgán pro výkon povinností, které ukládá Haagská úmluva. Federální státy nebo státy, které mají autonomní územní jednotky, mohou určit více orgánů spolu s jejich územní působností. Tyto orgány spolu s adresami sdělí každý signatářský stát Stálému výboru Haagské konference mezinárodního práva soukromého. Ústřední orgány budou spolu spolupracovat, shromažďovat, předávat a uchovávat informace ohledně dětí vhodných k osvojení a osvojitelů, sledovat a usnadňovat řízení o osvojení, podporovat vývoj ve věcech osvojení a poskytovat si navzájem zprávy a zkušenosti o mezinárodním osvojení.

Samotné řízení o zprostředkování mezinárodního osvojení upravuje článek 14 až 22. Této problematice jsem se věnovala již v kapitole Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, viz výše.

Článek 23 až 27 upravuje uznání a důsledky osvojení. Uznání osvojení může být ve smluvním státě zamítnuto, pokud je osvojení v rozporu s veřejným pořádkem daného státu. Může nastat situace, že osvojení je v rozporu s veřejným pořádkem, tím, že došlo k porušení práva, ale i přesto zůstane právní vztah zachován a to z důvodu, že zachování nového rodině-právního vztahu mezi dítětem a osvojitelem je v zájmu dítěte. Je to známka toho, že nejdůležitějším předpokladem je právě zájem dítěte, i kdyby byl daný právní vztah protiprávní. Pojem uznání osvojení v sobě zahrnuje uznání příbuzenského vztahu mezi osvojencem a osvojitelem založený na základě zákona, uznání rodičovské zodpovědnosti jako právní následek daného vztahu a ukončení předchozího vztahu mezi rodičem a dítětem v důsledku úspěšného osvojení.

Pro praxi to znamená, že není třeba zvláštního rozhodnutí ohledně uznání osvojení v přijímacím státě. Dochází pouze k vydání potvrzení příslušných orgánů státu, ve kterém se adopce vykonala, o uskutečnění osvojení v souladu s Haagskou úmluvou.

S uznáním rozhodnutí o osvojení blízce souvisí účinky takového rozhodnutí. Ve většině případů povolí státy původu dítěti vycestovat pouze v případě, že bylo rozhodnuto o adopci podle práva státu původu. Pokud se tak stalo, nastává otázka, zda bude tento právní akt uznán i v přijímacím státě a zda budou takovému rozhodnutí přiznány stejné právní účinky, jako by tomu bylo ve státě původu. Vzhledem k tomu, že jednotlivé státy mají svou právní úpravu adopce, liší se, co se týče vzniku, tak jeho účinků. Proto je žádoucí, aby účinky osvojení ve státě původu byly co nejvíce podobné těm v přijímacím státě. Jestliže smluvní stát nezná určitou formu osvojení, není to důvod k tomu, aby takové rozhodnutí o osvojení nebylo uznáno. Haagská úmluva se vztahuje pouze na osvojení, které vzniká jako trvalý vztah mezi rodičem a dítětem, které není starší 18 let, jak uvádí článek 2 odst. 2. To znamená, že právní vztah mezi dítětem a jeho biologickými rodiči musí být ukončen. Takovým způsobem musí postupovat všechny smluvní státy.⁵⁹

⁵⁹ <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>

Právní účinky adopce podle českého práva jsou:⁶⁰

1. mezi osvojenecem a osvojitelem vzniká stejný vztah jako mezi rodiči a dětmi,
2. osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost,
3. mezi osvojenecem a příbuznými osvojitelů vzniká příbuzenský vztah,
4. práva a povinnosti osvojení k původní rodině zanikají,⁶¹
5. osvojením dochází ke změně příjmení osvojeného dítěte na příjmení osvojitele,
6. možnost zvolit osvojení jiné jméno,⁶²
7. právní mocí rozsudku o osvojení nabývá osvojenec státní občanství České republiky.⁶³

Neméně důležitá jsou všeobecná ustanovení, o kterých pojednávají články 28 až 42. Co se týče činnosti ohledně mezinárodního osvojení, nikdo z ní nesmí mít nepatřičný finanční nebo jiný zisk. Mohou být požadovány pouze náklady a odůvodněné odměny osobám, které se na činnosti mezinárodního osvojení podílejí. Navíc zaměstnanci orgánů činných při osvojení nesmí přijímat nepřiměřeně vysokou odměnu za poskytnuté služby.

Je zde zakotvena zásada rychlého postupu příslušných orgánů v řízení o osvojení. Dále, že k Haagské úmluvě nelze učinit výhradu.

Článek 42 opravňuje a zároveň dává povinnost generálnímu tajemníkovi Haagské konference mezinárodního práva soukromého k pravidelnému svolávání Zvláštní komise, která bude posuzovat fungování a dodržování Haagské úmluvy v praxi.

Závěrečné články 43 až 48 obsahují obvyklá ustanovení mezinárodních smluv. Je zde ustanovení ohledně platnosti, která nastává prvním dnem měsíce, který následuje po uplynutí 3 měsíců po uložení třetí ratifikační listiny. Úmluva je tedy otevřena k podpisu státům, které byly členy Haagské konference

⁶⁰ Srov.: § 63 až § 77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹ Biologické příbuzenství nezaniká, existuje tedy překážka manželství ve smyslu § 12 zákona o rodině.

⁶² Zákon o rodině takovou možnost nepřipouští, ale zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení ve svém § 64 upravuje právo osvojitelů zvolit osvojení jiné jméno a to, souhlasným prohlášením před matričním úřadem. Pokud je osvojenec starší 15 let, je třeba jeho souhlasu, bez kterého ke změně jména nedojde. Právo je však časově omezené. Osvojitelé mohou zvolit jiné jméno do 6 měsíců od právní moci rozhodnutí o osvojení, nejpozději do dosažení 18 let osvojenec.

⁶³ Podmínkou je státní občanství České republiky alespoň jednoho z osvojitelů, jak uvádí §3a zákona č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství ČR.

mezinárodního práva soukromého v době Sedmnáctého zasedání a také státům, které se tohoto zasedání zúčastnily. Jedná se o 83 států.

Ustanovení článku 47 zakotvuje možnost vypovědět Úmluvu písemnou notifikací, která se zasílá depozitáři. Účinnost vypovězení je až prvním dnem měsíce, který následuje po uplynutí jednoho roku od obdržení notifikace depozitářem. V notifikaci je možno uvést jinou dobu účinnosti, nesmí být však kratší než uvedená.

Ověřená kopie Úmluvy byla zaslána všem členským státům Haagské konference diplomatickou cestou a dalším státům, které se zúčastnili tohoto zasedání.

8. 2. Význam Haagské úmluvy

V následujícím odstavci shrnuji význam Haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Společnost má zájem na tom, aby se mezinárodní osvojení uskutečňovalo jen v nejlepším zájmu dítěte, a pro zajištění dodržování této zásady zakotvuje Úmluva zásadu subsidiarity, zákaz diskriminace, náležitosti souhlasu s osvojením a další. Úmluva tedy nemá nahrazovat právní úpravu v jednotlivých státech, ale jedná se o standardy, které mají být dodržovány, aby byl cíl Haagské úmluvy splněn. Vzhledem k tomu byly zřízeny ústřední orgány, které mají jako jediní kompetenci k mezinárodnímu osvojení v jednotlivých členských státech a přitom dochází k jejich vzájemné kooperaci. V České republice je tímto ústředním orgánem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.⁶⁴

8. 3. Rozhodné právo

Rozhodné právo se řídí podle zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Pro osvojení do ciziny se řídí právním řádem

⁶⁴ CONVENTION ON PROTECTION OF CHILDREN AND CO-OPERATION IN RESPECT OF INTERCOUNTRY ADOPTION (Concluded 29 May 1993), dostupná na adrese <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>

státu, jehož je osvojitel příslušníkem.⁶⁵ Pokud mají manželé, kteří mají zájem osvojit dítě různou státní příslušnost, musí být splněny právní podmínky k osvojení podle obou právních řádů manželů. České právo se aplikuje i v případě, že by bylo třeba použít cizího právního řádu, který ale samotné osvojení nedovoluje nebo případně pouze za ztížených podmínek a osvojitel nebo jeden z osvojujících manželů žije v ČR po delší dobu.⁶⁶ Jestliže je třeba souhlasu dítěte s osvojením, posuzuje se tato otázka podle právního řádu státu, jehož je dítě příslušníkem.⁶⁷

Rozhodovat o věcech mezinárodního osvojení bude příslušný český soud, pokud bude osvojitel českým občanem. Jestliže dítě osvojují společně manželé, postačí, když bude českým státním příslušníkem alespoň jeden z nich. České rozhodné právo se použije i v případě, že osvojitel nebo manželé osvojitelé sice nejsou občany ČR, ale jeden z nich zde má pobyt a rozhodnutí soudu může být uznáno v domovském státě druhého manžela nebo jestliže osvojitel nebo jeden z nich má v ČR pobyt po delší dobu.⁶⁸ Co je myšleno pod pojmem delší dobu, již zákon neupravuje. Bude tedy na úvaze soudu, který v dané situaci bude rozhodovat, aby takovou dobu posoudil.

Jakmile je dítě osvojeno, řídí se nadále vztahy mezi osvojencem a osvojitelem jako mezi rodiči a dětmi právem státu, jehož příslušníkem je dítě. Je tu dána možnost pro použití českého práva, pokud tu dítě žije a bude to v jeho zájmu.⁶⁹

⁶⁵ Srov.: § 26 odst. 1 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶ Srov.: § 26 odst. 3 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ Srov.: § 27 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁸ Srov.: § 41 odst. 1,2 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁹ Srov.: § 24 odst. 1 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

9. Odchylyky od obecné úpravy

Problematické vztahy ohledně osvojení do ciziny má ČR ve vztahu s Ukrajinou. Jsou zde případy nezletilých dětí s ukrajinskou státní příslušností, které žijí na území ČR a ve většině případů se tyto děti zde i narodily. V těchto situacích se nejedná o mezinárodní osvojení v pravém slova smyslu, vzhledem k tomu, že dítě nepřekračuje hranice státu.

Situace je taková, že matka Ukrajinka se o dítě nechce starat a otec dítěte není znám, přitom je dítě zcela zdravé a čeští občané mají zájem o jeho osvojení. V ideálním případě dá matka dítěte souhlas s osvojením. Jedná se o takzvaný blanketový souhlas, který je dáván, aniž by matka znala konkrétního žadatele o osvojení. Soud potom rozhodne o umístění dítěte do kojeneckého ústavu, dále dítěti ustanoví opatrovníka a poté může zahájit řízení o umístění dítěte do preadopční péče žadatelů. K osvojení dítěte nemůže dojít, pokud by dítě nebylo dostatečně dlouhou dobu v preadopční péči budoucích rodičů, jak vyplývá i z článku 17 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Na Úmluvu reaguje §69 ZOR a stanoví minimálně přípustnou dobu, kdy je dítě v péči budoucích osvojitelů na tři měsíce. Pokud je to v zájmu dítěte, může být tato doba i delší. Až do tohoto stádia vše probíhá celkem bez problémů, ale v tomto stavu preadopční péče dítě zůstává i několik let, aniž by došlo k rozhodnutí o osvojení do české rodiny.

Důvodem je problematická právní úprava mezi ČR a Ukrajinou na základě nepružné bilaterální smlouvy o právní pomoci ve věcech občanských z roku 2002. Do té doby, než se uvedená smlouva ratifikovala, řešila se daná problematika v souladu se zákonem o mezinárodním právu soukromém a procesním, kde rozhodným právem bylo české právo a tím byla založena i pravomoc českých soudů. Lze tedy říci, že touto smlouvou se situace dosti zkomplikovala.

Zajímavou otázkou je, jak se ukrajinské děti dostaly na naše území. Odpověď není vůbec složitá, jedná se o děti osob, které sem přicestovaly za prací, s poručníkem, který je zde zanechal do preadopční péče nebo se jedná o děti ukrajinských prostitutek.

Shrneme-li právní úpravu poměrů mezi ČR a Ukrajinou, jedná se zejména o výše uvedenou Smlouvu o právní pomoci mezi ČR a Ukrajinou v občanských věcech. Touto úmluvou pozbyla roku 2002 platnost předešlá

Smlouva o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních z roku 1982. Dalším pramenem je Zákon o manželství a rodině, který je platný a účinný na Ukrajině a upravuje i problematiku mezinárodního osvojení. Dále je třeba si upozornit, že Ukrajina není členským státem Haagské úmluvy o spolupráci při mezinárodní osvojení, která upravuje právě proces řízení o osvojení.

Rozhodným právem po ratifikaci Smlouvy již není české právo. Nyní se řídíme ustanovením článku 10 Ústavy ČR, a sice „stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva“. Tímto je zamezeno aplikaci zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním, který ve svém § 2 má uvedeno „ustanovení tohoto zákona se použije, jen pokud nestanoví něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána“. V rámci ustanovené aplikační přednosti se tedy použije Smlouva o právní pomoci. Ta určuje rozhodné právo v oblasti osvojení, zrušení osvojení nebo prohlášení za neplatné právním řádem strany, jejímž občanem je osvojované dítě v době podání návrhu na osvojení, jinak řečeno vztah se řídí právním řádem Ukrajiny.

Praktický příklad budu demonstrovat na dvou ukrajinských dětech, které se narodily a žijí na našem území.

V prvním případě šlo o děvče, které se narodilo roku 2001. Na straně matky nebyly vytvořeny vhodné podmínky pro výchovu nezletilé, proto byla umístěna do kojeneckého ústavu na základě předběžného opatření soudu. V souvislosti s touto skutečností bylo zahájeno řízení ve věci péče o dívku. Český soud musel v první řadě zkoumat, zda má pravomoc k projednání této záležitosti. Soud postupoval podle ustanovení zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním. Musel tedy zjistit případnou existenci mezinárodní smlouvy, která v té době ještě neexistovala. V tomto případě byla dána pravomoc českého soudu. Matka dítěte dala po 6 týdnech od porodu blanketový souhlas s osvojením a soud rozhodl o nařízení ústavní péče o nezletilou. Další postup, tentokrát orgánu sociálně-právní ochrany dětí, bylo svěření holčičky do preadopční péče českých žadatelů o osvojení. To bylo roku 2002. Dosud nedošlo k rozhodnutí o osvojení vzhledem ke vzniku kompetenčního sporu mezi pravomocemi státních orgánů- soudů.

V druhém případě se jednalo o chlapce, narozeného roku 2002, který byl ukrajinským státním občanem žijícím na našem území. Ihned po svém narození

byl opět předběžným opatřením umístěn v kojeneckém ústavu. Jeho matka dala souhlas s osvojením po uplynutí 6 měsíců od porodu. Dále došlo jako v předchozím případě k umístění nezletilého v preadopční péči u žadatelů o osvojení, ovšem k rozhodnutí o osvojení dosud nedošlo.

Uvedené případy svědčí o tom, že se nedaří s Ukrajinou navázat spolupráci v rámci kompetenčních orgánů nastalých situací. Vzhledem k nárůstu těchto případů by se měl tento problém začít řešit.

Nejjednodušší by byla cesta ratifikace Haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení Ukrajinou. Pak by Ukrajina musela jako smluvní stát respektovat stanovený způsob spolupráce podle ustanovení v Úmluvě.⁷⁰

9.1. Mezinárodní osvojení na Ukrajině

Ukrajina používá pro mezinárodní osvojení princip subsidiarity, stejně jako ČR. Orgány, které mají na starost mezinárodní adopce, jsou okresní oddělení školství měst Kyjeva a Sevastopolu. Orgány informují ministerstvo vzdělávání a krajské školské úřady, pokud se dítě nepodaří umístit do jednoho měsíce do ukrajinské rodiny. Dalším postupem je dítě zařazeno do celostátní evidence. Jestliže se ani nyní nepodaří dítě umístit, postoupí se tato informace Středisku pro osvojení.

Ukrajina si klade určité podmínky, co se týče vhodnosti osvojitele. Například, že mezi osvojitelem a osvojencem musí být minimálně patnáctiletý věkový rozdíl. Dále určuje určité pořadí pro případ, kdy o konkrétní dítě má zájem více žadatelů. Přednost mají samozřejmě občané Ukrajiny, dále osoby z rodiny a nakonec osoby, které jsou ochotny osvojit sourozence.

Souhlas s osvojením se dává až po narození dítěte, je písemný, dobrovolný a ověřený notářem. V případě že bylo dítě ihned po porodu odloženo do ústavu, smí být osvojeno až po uplynutí dvou měsíců od jeho narození.

Znakem toho, že jsou právní předpisy nedostatečné, je dlouhá doba řízení, které až na výjimky překračuje jeden rok. To je důvodem, proč musí

⁷⁰ KOŽENÁ, Eva. Problematická právní úprava osvojení s mezinárodním prvkem ve vztahu k Ukrajině. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Masarykova univerzita Brno, 2002, č. 2, s. 188-192. ISSN 1210-9126.

žadatelé opatřovat dokumenty znovu vzhledem k jejich omezené časové platnosti jednoho roku.

Právní úprava mezinárodního osvojení je na Ukrajině specifická tím, že je kladen zájem ukrajinských orgánů o osvojené děti v ČR až do jejich 18 let. Osvojené děti nadále zůstávají ukrajinskými občany. Osvojitelé mají povinnost informovat konzulární úřad Ukrajiny o životních podmínkách dítěte a umožnit případný kontakt s dítětem. Otázkou však zůstává, zda je tento postup ukrajinských orgánů v zájmu dítěte nebo zda mu naopak škodí adaptovat se na nové prostředí.⁷¹

9.2. Proces osvojování dětí ukrajinské národnosti na našem území

Občan ČR, který chce adoptovat ukrajinské dítě, které žije na Ukrajině, se musí obrátit se svou písemnou žádostí na Státní úřad pro osvojení a ochranu práv dítěte. K žádosti musí povinně připojit důležité dokumenty:

- potvrzení o příjmu,
- kopii oddacího listu, pokud je žadatel v manželství,
- osvědčení o zdravotním stavu,
- notářsky ověřený souhlas s osvojením druhého manžela, pokud je dítě osvojováno pouze jedním z manželů,
- osvědčení vydané kompetentním státním orgánem místa bydliště, které potvrzuje možnost osvojení zájemce,
- údaje o bytových podmínkách, rodině, existence vlastních dětí atd.,
- povolení kompetentního orgánu na trvalý pobyt osvojeného dítěte,
- kopii pasu, případně občanského průkazu žadatele,
- výpis z rejstříku trestů,
- závazek žadatele, že do měsíce pobytu dítěte v zemi osvojení jej zaeviduje na konzulárním zařízení, kterému bude podávat minimálně jednou ročně informace o dítěti a podmínkách, ve kterých je vychovááno.

⁷¹ <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/526.htm>

Dané dokumenty jsou platné rok ode dne vydání.

Podle čl. 18 Smlouvy musí být všechny uvedené dokumenty legalizovány, přeloženy do ukrajinštiny a podány na Státní úřad pro osvojení a ochranu práv dítěte.

Úřad projedná žádosti o osvojení do 20 pracovních dnů, a pokud rozhodne kladně, zaeviduje žadatele jako kandidáty do evidenční knihy. Jestliže Úřad rozhodne záporně, pošle odůvodněnou odpověď žadateli spolu s jeho přiloženými dokumenty.

Úřad podává kandidátům, kteří jsou zapsáni do příslušné evidence informace o dítěti, které je v centrální evidenci déle než jeden rok. Dále vydává pokyny, které jsou platné po 10 pracovních dnech od vydání, k plánovanému seznámení s dítětem. S pokyny se žadateli vrací dokumenty, které Úřad ověřil. Kandidát na osvojení musí navázat kontakt s konkrétním dítětem. Pokud se tak nestane, výkonný výbor města Kyjeva nebo Sevastopolu pošle zprávu Úřadu.

Žadatelé o osvojení se po setkání s dítětem obrací na službu správy nezletilých v místě pobytu dítěte se žádostí o jeho osvojení. V žádosti musí být uvedeno jméno, příjmení a místo bydliště žadatele, jméno, příjmení a bydliště dítěte. Celá takto vypracovaná žádost musí být v ukrajinštině. Příslušná správa se obrátí na dětské zařízení, kde je dítě umístěno a vyžádá si potřebné dokumenty. Těmi jsou rodný list dítěte, úmrtní list rodičů nebo kopie rozhodnutí soudu o zbavení rodičovských práv, notářsky ověřený souhlas rodičů s osvojením, souhlas dětského zařízení s osvojením, dokumenty o tom, že rodiče déle než šest měsíců nežijí s dítětem, neprojevují o dítě zájem ani ho nevychovávají a to bez vážných důvodů, osvědčení o zdravotním stavu, zpráva dětského zařízení, že došlo k faktickému kontaktu mezi dítětem a kandidátem na osvojení. Správa podle místa bydliště dítěte zpracuje zprávu o účelnosti osvojení a vyjádření o tom, zda je osvojení v nejlepším zájmu dítěte. Tato zpráva je důležitá pro podání na Úřad. Po této proceduře se občan ČR obrátí opět na Úřad s písemnou žádostí o vydání souhlasu s osvojením dítěte. Úřad musí reagovat na podanou žádost do pěti pracovních dnů. V těchto dnech žádost projedná a s vydáním souhlasu připraví zprávu, kterou kandidát podá soudu. Jestliže Úřad odmítne vydat souhlas k osvojení, podá žadateli písemné odůvodnění.

K osvojení dítěte dochází na základě rozhodnutí ukrajinského soudu. Do deseti dní od právní moci soudního rozhodnutí o osvojení podá osvojitel kopii tohoto rozhodnutí Úřadu.

Osvojitel má dále povinnost po předložení kopie soudního rozhodnutí vyzvednout dítě osobně z místa jeho bydliště. Jakmile dítě osvojí, kandidát se vymaže z evidence. Takové vymazání hrozí i v případě, že dokumenty přestaly být platnými, pokud o to kandidát požádá v písemné podobě.⁷²

9.3. Dozor nad dodržováním práv dětí po jejich osvojení

Po dobu prvních třech let po osvojení dítěte je služba správy podle místa pobytu osvojeného dítěte povinna prověřovat, za jakých podmínek je dítě vychováváno a v jakých podmínkách bydlí. Tato kontrola probíhá v rámci zachování tajemství ohledně osvojení.

Jestliže bude zjištěno, že došlo k porušení práv dítěte, je možné vydání předběžného opatření na odstranění takového porušení nebo dokonce lze podat žádost na zrušení osvojení soudem.

Registrace osvojených cizích dětí, které jsou ukrajinskými občany, provádí Ministerstvo zahraničních věcí ČR na základě podané kopie rozhodnutí ukrajinského soudu o osvojení.

Státní úřad pro osvojení a ochranu práv dítěte pošle ministerstvu zahraničních věcí kopii závazku osvojitele evidovat dítě do jednoho měsíce od příjezdu do ČR na konzulátním úřadě nebo diplomatickém zastoupení Ukrajiny a poskytování pravidelných informací o dítěti, případně zajistit komunikaci s dítětem. Ministerstvo pošle zpětnou zprávu konzulátnímu úřadu nebo diplomatickému zastoupení Ukrajiny jakmile dojde k zaevidování osvojeného dítěte na území ČR.⁷³

⁷² <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/526.htm>

⁷³ <http://www.mfa.gov.ua/czechia/czech/2205.htm>

10. Vybrané evropské země a jejich instituce podílející se na mezinárodním osvojení

Pro možnou komparaci s ČR uvádím některé evropské země s jejich ústředními orgány, které jsou oprávněni ke zprostředkování mezinárodních osvojení.

10.1. Švédsko

Mezinárodní adopci ve Švédsku zprostředkovává Švédský úřad pro mezinárodní adopci (The Swedish Intercountry Adoptions Authority - MIA). Dříve to byla Národní rada pro mezinárodní osvojení (NIA).

Jedná se o státní orgán, který spadá pod správu ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí. MIA se stala ústředním orgánem pro osvojení do ciziny na základě Haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1993. Od roku 1997 byla Haagská úmluva začleněna do švédských právních předpisů. Úřad mimo jiné má za úkol sledovat, zda osvojení ve Švédsku probíhá v souladu se zákonem a nejlepším zájmem dítěte podle Haagské úmluvy. V jeho pravomoci je jednání s úřady a organizacemi v jiných zemích, poskytuje potřebné informace orgánům a veřejnosti, sleduje mezinárodní vývoj v oblasti osvojení apod. Úřad vydává každoročně výroční zprávu, která popisuje vývoj ve své působnosti, dále objasňuje aktuální problémy a zveřejňuje přijatá opatření.

Ráda bych uvedla statistiku počtu zahraničních adoptovaných dětí, které byly umístěny do švédských rodin v časovém rozmezí od roku 2005 - 2009. V přehledu jsou zaznamenány země původu dětí a jejich počet. Pro představu jsem vybrala evropské země, ze kterých pochází největší počet dětí do Švédska a samozřejmě ČR.⁷⁴

⁷⁴ <http://www.mia.eu/english/first.htm>

Země původu	2005	2006	2007	2008	2009
ČR	5	2	2	3	6
SR	1	2	7	7	14
Polsko	27	18	25	17	15
Rusko	34	46	4	8	21
Litva	6	6	10	6	12

Základní prameny mezinárodní adopce ve Švédsku

- Zákon o sociálních službách z roku 2001 (Social Services Act) obsahuje úpravu mezinárodní adopce v §§ 12 až 16. Zákon se zmiňuje o tzv. Sociálním výboru, který dává souhlas s osvojením dítěte, které má sídlo v zahraničí. Tento souhlas musí být udělen dříve, než dítě opustí zemi, kde má své trvalé bydliště. Další podmínkou udělení souhlasu je vhodnost žadatele pro osvojení dítěte. Důležitá kritéria jsou věk, zdravotní stav, sociální zázemí a samotná osobnost žadatele. Ve Švédsku se musí každý žadatel o osvojení zúčastnit rodičovského kurzu, než dojde k adopci dítěte. Výjimku tvoří žadatelé, kteří už v minulosti dítě ze zahraničí adoptovali. Souhlas Sociálního výboru má omezenou platnost po dobu dvou let. To znamená, že souhlas zaniká, jestliže se žadatel neujme dítěte do dvou let od jeho udělení.
- Zákon o rodičích a dětech z roku 1949 (Children and Parents Code)
- Zákon o mezinárodněprávních vztazích, které se týkají osvojení z roku 1971 (Act on International Legal Relations Concerning Adoption) ihned ve svém prvním § stanoví, že žádost o osvojení projednává švédský soud v případě, že žadatelé mají švédské občanství nebo bydliště ve Velké Británii. Žádost o osvojení se posuzuje podle švédského práva.
- Zákon o přistoupení Švédska k Haagské úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1997.
- Zákon o zprostředkování mezinárodního osvojení z roku 1997 (Intercountry adoption Intermediation Act). Tento zákon se použije, pokud má nezletilý trvalé bydliště v zahraničí a žadatelé jsou osoby se sídlem ve Švédsku. Ustanovení § 2 vysvětluje pojem zprostředkování mezinárodního osvojení. Takové zprostředkování má za úkol pouze

sdužení, která musí splňovat konkrétně stanovené podmínky. Ty jsou stanoveny v tomto zákoně. Dozor nad oprávněnými organizacemi vykonává MIA (Švédský úřad pro mezinárodní adopci).

- Vyhláška spolu s pokyny pro Švédský úřad pro mezinárodní adopci z roku 2007 (Ordinance containing instructions for the Swedish Intercountry Adoptions Authority). Úřad vykonává své úkoly v souladu se zákonem o přistoupení Švédska k Haagské úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, zákonem o zprostředkování mezinárodního osvojení a v souladu s vyhláškou o přijetí cizích rozhodnutí. Dále při výkonu své činnosti bere Úřad v úvahu Úmluvu OSN. Vlastní činností je konzultace adopce s organizacemi k tomu pověřenými a dále s Národní radou pro zdravotnictví a sociální péči. Sledování, zda oprávněná sdužení prování mezinárodní osvojení v souladu se zákony a zda je dodržována zásada nejlepšího zájmu dítěte. Úřad může jednat v rámci jeho činnosti s organizacemi nebo úřady jiných zemí. V neposlední řadě sleduje vývoj osvojení v mezinárodní oblasti a shromažďuje informace o otázkách, které se týkají adopce cizinců. V čele úřadu stojí generální ředitel. Po jeho boku je rada, která má minimálně 6 členů.
- Trestní zákoník z roku 1962 (Penal Code) a Cizinecký zákon z roku 2005 (Aliens Act).

10.2. Slovensko

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení je na Slovensku účinná od 1. 10. 2001. Na základě Úmluvy byl zřízen ústřední orgán s názvem Centrum pro mezinárodně-právní ochranu dětí a mládeže. Centrum je orgánem státní správy a bylo zřízeno Ministerstvem práce, sociálních věcí a rodiny SR jako rozpočtová organizace. Účelem je zabezpečování a poskytování právní ochrany dětem a mládeži ve vztahu k cizině. Působnost centra vymezuje zákon o sociálně právní ochraně dětí. Centrum se člení na mezinárodně-právní oddělení, ekonomické oddělení a kancelář ředitele.⁷⁵

⁷⁵ www.cipc.sk

10.3. Itálie

V Itálii je ústředním orgánem Komise pro osvojení (Commissione per le adozioni internazionali), která sídlí v úřadu předsedy vlády. Komise je složena z prezidenta, vice-prezidenta, technického sekretariátu a dalších členů. Kdo má v Itálii způsobilost k přijetí dítěte z ciziny? V první řadě manželé, jejichž manželství trvá nejméně tři roky nebo manželé, kteří spolu již tři roky žijí i s přihlédnutím k době předmanželského soužití. Pokud jde o druhý případ, budou manželé potřebovat důkaz ve formě dokladu nebo svědecké výpovědi o tom, že spolu již dříve žili a jsou stabilní pár. Italský zákon stanoví věkový rozdíl alespoň 18 let mezi osvojencem a osvojeným. Maximální věkový rozdíl je pro jednoho osvojitele 45 let a druhého 55 let. Mohou se objevit i výjimky, a to v případě, že pár přijme dva a více sourozenců. To znamená, že pokud je budoucí matce 47 let a otci 56 let, můžou adoptovat dítě ve věku 2 let a výše. Pokud je budoucí matce 54 let a otci 63 let, mohou přijmout dítě, které je alespoň 8 let staré. Cílem zavedení těchto omezení věku má zajistit, aby rodiče byli schopni vychovávat a pečovat o dítě do dospělého věku, za stejných podmínek, jako biologičtí rodiče.

Mezinárodní osvojení v Itálii zaznamenalo v posledních letech silný růst.⁷⁶

10.4. Norsko

Celý systém mezinárodní adopce v Norsku velmi přísně kontroluje stát. Norské ředitelství pro děti, mládež a rodinu (Bufdir) je vládní úřad pro dobré životní podmínky a ochranu dětí a rodiny. Je ústředním státním orgánem pro mezinárodní osvojení se sídlem v Oslu. Na základě licence od Bufdir fungují 3 mimovládni organizace, na které také ředitelství dohlíží.

Co musí udělat Nor, aby si mohl adoptovat dítě ze zahraničí? Hlavní podmínkou je, že pár žije v manželství. Norský zákon stanoví minimální věkovou hranici pro žadatele. Osvojit mohou pouze osoby, které dosáhli 25 let, zákon už však neurčuje horní věkovou hranici. Většinou by však neměl být

⁷⁶ www.commissioneadozioni.it

udělen souhlas žadatelům starším 45 let. Výjimky se vyskytnout mohou. Zákon také neobsahuje ustanovení o tom, že by dítě mohla osvojit jedna osoba. Je to z toho důvodu, že mít dva rodiče poskytuje dítěti lepší zabezpečení. Žadatelé musí být v dobré fyzické a duševní kondici, navíc musí mít dobrou finanční situaci. Není důležité, zda žadatelé mají vysoké příjmy, ale důraz se klade na bezpečnost a stabilitu tohoto příjmu.

Žadatel se tedy nejprve musí zaregistrovat na úřadě ve svém obvodu a absolvovat psychologické vyšetření a výcvik pro náhradní rodiče. Obecní úřad posuzuje uchazeče a sepisuje sociální zprávu. Tuto zprávu předávají příslušné regionální kanceláři pro zpracování.

Po prověření žadatelů jich 10% bývá odmítnuto. Pokud je žádosti vyhověno, je předána do jedné ze tří organizací v Norsku: děti světa - Norsko, InorAdopt nebo Adopsjonsforum. Tyto organizace jsou odpovědné za nalezení dítěte pro žadatele.⁷⁷

Dětské domovy, jak je známe u nás, v Norsku neexistují. Situaci, kdy je nutné dítě odejmout z rodiny, řeší umístěním dítěte spolu s matkou do péče zařízení. K tomuto účelu mají přizpůsobené malé byty. Jestliže matka nechce nebo nemůže bydlet s dítětem v zařízení je dítě umístěné do náhradní rodiny.⁷⁸

Většina adoptivních dětí v rámci mezinárodního osvojení v Norsku pochází z Asie.

10.5. Polsko

V Polsku neexistuje žádný speciální zákon, který by upravoval mezinárodní a národní osvojení. Institut osvojení je upraven v zákoně o rodině a v opatrovnickém zákoně. Navíc existuje několik různých právních předpisů příslušného ministerstva, které problematiku osvojení blíže upravují. Národní osvojení je v působnosti Ministerstva spravedlnosti a mezinárodní osvojení je v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí (Ministry of Labour and Social Policy). Jedná se zároveň o ústřední orgán, který je určený v souladu s článkem 6 Haagské úmluvy.

⁷⁷ www.bufetat.no

⁷⁸ ROHÁČEK, Marek. Mezinárodní adopce a Norsko. *Náhradní rodinná péče*. 2000, roč. 3, č. 2. ISSN 1212-3765.

Požadavky pro osvojení jsou pro obě ministerstva stejné. Osvojit lze pouze dítě do 18 let, musí být splněna podmínka nejlepšího zájmu dítěte, dítě používá jméno svých osvojitelů a to má taky uvedeno v rodném listě. Pokud dítě dosáhne 13 let je nutný jeho souhlas s adopcí. Co se týče mezinárodní adopce, může k němu dojít pouze za předpokladu, že je to jediný způsob, jak dítěti zajistit vhodné náhradní rodinné prostředí. Polská právní úprava výslovně zakotvuje princip subsidiarity mezinárodního osvojení. Stejně jako u nás o osvojení rozhoduje soud.

Zprostředkování osvojení mají v Polsku na starost 3 akreditované subjekty: Public Adoption and Custody Centre, National Adoption and Custody Centre a Catholic Adoption and Custody Centre. Z toho pouze první centrum má přístup do centrální databáze uchazečů o mezinárodní osvojení.

Zájem polských bezdětných manželských párů o případné osvojení je vysoký, proto je čekací doba na možnost přijetí malých dětí do 7 let zahraničních párů poměrně dlouhá. Minimálně to bývá jeden rok.

V poslední době se v Polsku počet párů, které si osvojují děti, zvyšuje. Počet dětí, které jsou způsobilé k adopci, však klesá. Hlavním důvodem je špatný zdravotní stav těchto malých dětí. Většinou se jedná o děti se zdravotním postižením nebo o více sourozenců.⁷⁹

Shrnutí:

Ve všech uvedených státech probíhá proces mezinárodního osvojení minimálně jeden rok. Jedná se o přímý zásah do života dítěte, proto nemůže být proces zprostředkování nijak krácen, je třeba důsledně prověřit budoucí osvojitele, aby dítě vyrůstalo ve vhodném prostředí pro jeho zdravý vývoj. Dalším důvodem je také povinnost dodržování zákonných lhůt. V Polsku není zřízený specializovaný ústřední orgán, jako je tomu u jiných států, působnost v oblasti mezinárodního osvojení vykonává ministerstvo práce a sociálních věcí spolu s dalšími třemi organizacemi. Další pomocné subjekty mimo ústřední orgán jsou zřízeny v Norsku. V Norsku navíc mohou dítě osvojit pouze manželé.

⁷⁹ <http://www.mpips.gov.pl/en/intercountry-adoption/>

Do budoucna lze předpokládat, že o mezinárodní osvojení bude stále větší zájem.

11. Důležité změny v institutu osvojení v rekodifikovaném občanském zákoníku

Oblast rodinného práva v novém občanském zákoníku nezaznamenává žádné významné novum. Zásadní změnou je zahrnutí úpravy rodinného práva do občanského zákoníku. Text nového občanského zákoníku (dále OZ) reflektuje revidovanou Evropskou úmluvu o osvojení dětí. V OZ dochází k nárůstu počtu jednotlivých ustanovení zákona, která se věnují osvojení. Současný ZOR upravuje institut v 19 ustanoveních, v OZ zabírá úprava 52 ustanovení. Z hlediska systematiky je institut rozdělen na dva oddíly, a sice na osvojení a osvojení zletilého. Nově se objevuje osvojení zletilého, kterému OZ věnuje dalších 9 ustanovení. Celkově v nové úpravě dochází k zesílení ochrany dítěte i rodičů dítěte.

Základní předpoklad osvojení je formulován na „přesvědčení o prospěchu dítěte, který se musí jevit jako vysoce pravděpodobný, protože mezi osvojitelem a osvojencem se vytvořil vztah, jaký obvykle bývá mezi rodičem a dítětem, nebo se alespoň vytvořily základy takového vztahu“.⁸⁰

Konkrétně je osvojení v OZ upraveno v §§ 794 až 854. V § 794 je zakotvena legální definice osvojení, která dosud v platné právní úpravě chyběla, a mohli jsme ji najít pouze v textu učebnic rodinného práva. „Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní.“

V OZ je stanoven přiměřený věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem minimálně 16 let. Je to reakce na revidovanou Evropskou úmluvu o osvojení dětí. Maximální hranice není stanovena, je tedy ponechána na uvážení soudů.

Další změna se týká souhlasu dítěte s osvojením. V OZ je tento souhlas obligatorní od 12 let ve formě osobního souhlasu. Osvojenec je oprávněn svůj souhlas odvolat a to až do konečného rozhodnutí o osvojení. Souhlas rodičů osvojovaného dítěte je také obligatorní, avšak existují situace, za kterých se souhlas nevyžaduje. Rodiče mohou dát svůj souhlas od 16 let. Souhlas rodiče se dává ve formě osobního souhlasu soudu, který musí být časově neomezený a bezpodmínečný. OZ rozšiřuje počet situací, kdy není třeba souhlasu rodičů. Je tomu tak, když rodič není schopen projevit svou vůli, když neovládá své

⁸⁰ FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, roč. 146, č. 9, s. 961-972. ISSN 0231-6625.

jednání, není známo místo pobytu rodiče, pokud zemřel nebo byl zbaven rodičovské zodpovědnosti. Souhlas rodiče s osvojením lze také odvolat, a to po dobu 3 měsíců ode dne, kdy byl dán. Po uplynutí této lhůty lze souhlas odvolat pouze v případě, že dítě ještě nebylo předáno do preadopční péče.⁸¹

Preadopční péče je v OZ také nově upravena. Skládá se z několika časových úseků, z nichž prvním je péče po dobu 3 měsíců od vydání souhlasu s osvojením. Tato péče o dítě před rozhodnutím o adopci je obligatorní. Po uplynutí 3 měsíců se pozastavuje výkon rodičovských práv a povinností, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti. Pokud nebyl dosud dítěti jmenován poručník, stane se tomu nyní. Soud jmenuje jako poručníka osvojovaného dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Zcela novou úpravu představuje dohled nad úspěšností osvojení. Jedná se o nový institut, který vznikl na základě úpravy mezinárodního osvojení. Soud může i bez návrhu nařídít dohled nad osvojitelem a osvojencem na dobu nezbytně nutnou. Soud není zákonem limitován maximální délkou dohledu, záleží tedy na jeho uvážení. Dobu však musí konkrétně určit. Samotný dohled je vykonáván prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Hlavním účelem tohoto institutu je, aby osvojenci a osvojiteli byla poskytnuta pomoc nebo rada, pokud to potřebují.

Osvojení lze zrušit soudem a to pouze na návrh a jen z důležitých důvodů. Uplynutím 3 let je zavedena automatická konverze zrušitelného osvojení na nezrušitelné. Zrušením osvojení zanikají existující rodinné vztahy a obnovují se původní.⁸²

Ustanovení § 846 upravuje osvojení zletilého, který je výjimečným institutem a nesmí odporovat dobrým mravům. Má řešit některé situace, které jinak než zákonným ustanovením nelze řešit. Jde o případy, kdy osoby nemají potomky nebo jejich vlastní potomci neposkytují potřebnou pomoc v nemoci a ve stáří. Bude se jednat o důvody, které jsou zvláštního zřetele hodné. Soud se v těchto ojedinělých případech bude zabývat zejména tím, zda nejde o zneužití tohoto institutu ze strany některého z navrhovatelů a zda osvojení bude pro zúčastněné přínosné. Osvojení má právní následky jak pro osvojence, tak pro

⁸¹ SEDLÁK, Petr. Základní otázky osvojení v rekonstrukci občanského zákoníku. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 3, s. 19-23. ISSN 1212-866X.

⁸² SEDLÁK, Petr. Základní otázky osvojení v rekonstrukci občanského zákoníku. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 4, s. 22-24. ISSN 1212-866X.

osvojitele, dále pro osvojitelovy potomky, kteří se narodí po osvojení. Samozřejmě má osvojení vliv i na přijetí osvojeného.⁸³

Shrnutí:

V rekodifikaci je zaváděno několik změn, jádro právní úpravy osvojení však zůstává nedotčeno a dochází pouze k upřesnění některých ustanovení. Nová úprava je obsáhlejší a podrobnější. Zásadní změny nastaly v oblasti preadopční péče, u souhlasu s osvojením, objevila se úprava osvojení zletilého a zavedl se dohled nad úspěšností osvojení.

Konečné důsledky pro praxi, zda je zákoník přínosem, budeme moci zhodnotit až po určitém čase reálného působení této nové úpravy.

⁸³ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, dostupná na adrese <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

Závěr

Po zpracování mé diplomové práce jsem dospěla k závěru, že použitý název „Mezinárodní osvojení v ČR“, není v současnosti zcela přesný. Důvodem je existence pouze jednoho případu, kdy bylo dítě osvojeno z ciziny do ČR. Zdánlivě oboustranný proces mezinárodního osvojení, který v sobě zahrnuje jak osvojování dětí do ciziny a z ciziny, funguje na našem území zatím spíše jednostranně. České děti se osvojují v zahraničí. Realitě by lépe odpovídalo pojmenování „Zprostředkování osvojení českých dětí do zahraničí“.

Osvojení je nejideálnější formou právního začlenění cizího dítěte do náhradní rodiny. Je tomu tak proto, že se nejvíce blíží výchově v biologické rodině.

Pro děti, které jsou právně volné a nepodaří se pro ně nalézt vhodnou rodinu v ČR během 6 měsíců, jsou následně zařazeni do evidence UMPOD pro možnost osvojení do ciziny. Pokud se nepodaří zprostředkovat osvojení v ČR, mohou žadatelé požádat o zprostředkování ze zahraničí, i když tato možnost není u nás dosud rozšířena. Systém mezinárodní adopce zatím funguje pouze jedním směrem, a to směrem do zahraničí. České děti jsou tedy osvojovány v cizině. Mezinárodní osvojení je velmi složitý a formální proces.⁸⁴

UMPOD v Brně dává souhlas k osvojení dítěte do zahraničí⁸⁵ a rozhoduje o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů v případech, kdy dochází k osvojení dítěte do ciziny nebo z ciziny.⁸⁶

Jestliže se pro konkrétní dítě podaří najít vhodnou rodinu v zahraničí a zároveň v ČR, je upřednostňována naše rodina. Tento postup má oporu v ustanovení Úmluvy o právech dítěte, která uvádí, že dítě má přednostní právo žít v jeho zemi původu.

V roce 1993 byla přijata pro realizaci mezinárodního osvojení Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která byla v ČR ratifikována v roce 2000. Cílem úmluvy je vytvořit záruky, aby se osvojení uskutečňovalo pouze v zájmu dítěte, kompetentními orgány a se zárukou subsidiarity mezinárodní adopce.

⁸⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2006, roč. 8, č. 4, s. 4-9. ISSN 1212-866X.

⁸⁵ Srov.: § 35 odst. 1 písm. i) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶ Srov.: § 19 odst. 2 tamtéž

Jak lze vyvodit z výše uvedených skutečností, vyplývá z mezinárodních dokumentů, že osvojování dětí na mezistátní úrovni má být až posledním možným řešením. V poslední době je obecně právům dítěte věnována zvýšená pozornost i na nadnárodní úrovni. Jedním z důvodů je to, že děti jsou na dospělých závislé podstatnou část svého života, proto je zapotřebí poskytnout dítěti ochranu s cílem zabezpečit jeho budoucího začlenění do společnosti. Existuje nepřímá úměra mezi závislostí dítěte na rodičích a jeho věkem. Čím je dítě mladší, tím budou obavy a míra nejistoty o jeho osud větší.⁸⁷

Důležité je, že budoucí osvojitelé jsou seznámeni se zdravotním stavem dítěte, možnými genetickými vlivy na jeho osobnost. Stejně tak jsou seznámeni s prostředím, z kterého dítě pochází. Genetika hraje významnou roli ve vývoji inteligence, temperamentu i nadání. Proto by měli náhradní rodiče dbát na to, aby jejich rodinné prostředí mělo hodnotový základ, který plyne z jejich osobního přesvědčení. V případě potřeby by adoptivní rodiče měli vyhledat odbornou pomoc. Také by se měli připravit na případnou situaci, kdy je jejich dítě bude odmítat. Většinou se to děje v období puberty.⁸⁸

Institut osvojení poskytuje dítěti bezpečné útočiště, které je nejvíce podobné přirozenému rodinnému prostředí. Rodina je založena na kontaktu tváří v tvář, na vztahu důvěry, intimity, lásky a porozumění. Má mnoho nenahraditelných funkcí. Je proto žádoucí podporovat rodiny, které jsou vytvořeny náhradním způsobem jak na našem území, tak v mezinárodním kontextu, protože plně nahrazují biologickou rodinu a snaží se pro dítě vytvořit ideální výchovné prostředí.

Vzhledem k tomu by měla být tato náhradní rodinná péče upřednostněna před ústavní péčí. Ústavní péče zahrnuje především dětské domovy, kojenecké ústavy, výchovné ústavy, diagnostické ústavy a ústavy sociální péče. Dítě je v těchto druzích péče vystaveno nebezpečí, že dojde k narušení duševního a sociálního vývoje, což může dítě poznamenat až do dospělosti. Například může dojít k opoždění v oblasti sociálního a psychického vývoje. Nejdůležitější kontakt s dospělým je v období ve věku od 1 do 3 let dítěte.

Shrnu-li tyto teze, vyplývá z toho, že vývoj dítěte je závislý také na prostředí, ve kterém vyrůstá. Opuštění biologické rodiny a umístění

⁸⁷ BAYEROVÁ, Monika. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy*. 1999, č. 7, s. 394. ISSN 1210-6410.

⁸⁸ PETROVÁ, Eva. Aby adopce byla úspěšná. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 10, s. 22-23. ISSN 1212-866X.

v náhradním prostředí je pro děti stresová situace, která pro některé jedince může být nebezpečná a může mít následky, jako jsou emoční a vývojové poruchy a poruchy chování. Proto je velice důležitá kvalita náhradní rodinné péče.⁸⁹

Nezbývá než si položit otázku: Co vlastně dítě přinese do života jeho rodičů?

Za prvé dítě přenese statut rodiče, ať už se jedná o biologické rodičovství nebo o rodičovství adoptivní. Tím pádem se rodiče stávají legislativním pojmem, neboť právě o nich je celý současný zákon o rodině. Dítě se postará o to, aby náš život nebyl nudný a prázdný. Přejde nám vhod rozptýlení z každodenního stereotypu v podobě povinnosti v zaměstnání a v domácnosti. Dítě zaplní „prázdnou“, které uchazeči o adopci v mnoha případech pocítují. Dítě nám přináší podněty, které jsou neopakovatelné, a nikde jinde je nejsme schopni získat. Soužití s dítětem přináší rodičům cennou zkušenost. S tím, jak dítě roste do dospělého věku, zrají s ním i rodiče k životní moudrosti. Náhradní rodina prožívá s dítětem starosti i radosti. Jsou svědky jak jeho úspěchů, tak neúspěchů.⁹⁰

Dítě dává rodičům smysl a směr jejich života.

⁸⁹ PTÁČEK, Radek; KUŽELOVÁ, Hana. Vliv náhradní péče na psychický vývoj dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2011, roč. 13, č. 7, s 1- 4. ISSN 1212-866X.

⁹⁰ MATĚJČEK, Zdeněk; et al., *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

Cizojazyčné resumé

The basis of the society is a family. It is necessary to ensure good working families for the good function of the society. The family is for a child indispensable and each of us is very affected by his family although everybody doesn't become aware this fact.

Unfortunately there are families in our society which have failed in its functions and these ones must be replaced by our state. There are cases in our republic, when parents cannot or don't want to take care for their children, therefore these ones are placed into infant or children's homes and they are waiting there for their new parents. The opportunity to spent their childhood in an alternative family ought to be given to these abandoned children, if it isn't the biological family. All these children long for a such family, they need love, feelings of reliability and safety, they need belong to somewhere.

The state is trying to find an alternative family care for these children, where they could grow up. An adoption, the institute of the family law is considered the most important alternative family care. Parents are choosed for an abandoned child and it it isn't the other way. After all the whole life of the abandoned child and also his future parents relies just on a choosing of a suitable family.

On the other hand there are people in our society, who long for a child, but they cannot have the own one. Present days admittedly offer a lot of ways to solve this problem, such as the artificial insemination, but this form of an assistance goes wrong by lots of couples and a baby isn't still coming.

If it is not find a suitable family for a child in the state of his origin, then it is entering an international adoption. In the Czech Republic there is the Office for International Legal Protection of Children in Brno, that enters adoptions abroad. The international adoption certainly brings some problems, such as a language barrier and an integration in a different cultural surrounding. In addition the whole process of the adoption have to be harmonized by laws of the child's country of origin and laws of the target state. It is necessary to secure a mutual recognition of decisions and decide for an authority which will decide about the adoption in the terminal period.

Seznam použitých informačních zdrojů:

A. Prameny

Úmluvy:

- Zákon č. 132/2000 Sb., Evropská úmluva o osvojení dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.43/2000 Sb., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 209/1992 Sb., Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů
- Convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption (Concluded 29 May 1993), dostupná na adrese: <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>
- European Convention on the Adoption of Children (Revised), dostupná na adrese: <http://www.conventions.coe.int/treaty/en/reports/html/202.htm>

Zákony:

- Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů

B. Literatura:

Knihy:

1. HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana; SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-668-6.
2. HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998. 398 s. ISBN 80-210-1809-7.
3. MATĚJČEK, Zdeněk; et al., *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
4. NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.
5. NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. 471 s. ISBN 978-80-86131-72-6.
6. RADVANOVÁ, Senta; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: CH BECK, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2.
7. VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 283 s. ISBN 80-86432-48-3.

Odborné časopisy:

1. BAYEROVÁ, Monika. Mezinárodní osvojení. *Právo a rodina*. 2002, Praha: Linde, č. 2, s. 6. ISSN 1212-866X.
2. BAYEROVÁ, Monika. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: Beck. 1999, roč. 7, č. 7, s. 394-398. ISSN 1210-6410.
3. ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2011, roč. 13, č. 4. s. 1. ISSN 1212- 866X.

4. FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, roč. 146, č. 9, s. 961-972. ISSN 0231-6625.
5. HOVORKA, Daniel. Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2010, roč. 12, č. 10, s. 22-24. ISSN 1212-866X.
6. KOŽENÁ, Eva. Problematická právní úprava osvojení s mezinárodním prvkem ve vztahu k Ukrajině. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Masarykova univerzita Brno, 2002, č. 2, s. 188-192. ISSN 1210-9126.
7. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 2. ISSN 1210-6410.
8. NOVOTNÁ, Věra; HOVORKA, Daniel. Úprava výchovy dítěte odloženého do Baby boxu a dítěte narozeného v režimu tzv. utajeného porodu. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 5, s. 1-4. ISSN 1212-866X.
9. PETROVÁ, Eva. Aby adopce byla úspěšná. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 10, s. 22-23. ISSN 1212-866X.
10. PTÁČEK, Radek; KUŽELOVÁ, Hana. Vliv náhradní péče na psychický vývoj dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2011, roč. 13, č. 7, s. 1-4. ISSN 1212-866X.
11. ROHÁČEK, Marek. Mezinárodní adopce a Nórsko. *Náhradní rodinná péče*. 2000, roč. 3, č. 2. ISSN 1212-3765.
12. SEDLÁK, Petr. Základní otázky osvojení v rekonstrukci občanského zákoníku. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2009, roč. 11, č. 3, s. 19-23. ISSN 1212-866X.
13. WESTPHALOVÁ, Lenka. Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha: Linde, 2006, roč. 8, č. 4, s. 4-9. ISSN 1212-866X.

C. Jiné zdroje:

Dokumenty:

- Metodické doporučení pro zprostředkování mezinárodního osvojení do ciziny 2009
- Zpráva o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v roce 2009
- Reforma systému péče o ohrožené děti a změny v oblasti sociálně-právní ochrany ze dne 2. 12. 2011
- Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku
- MOTEJL, Otakar. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv, 2007, Rodina a dítě

Internetové zdroje:

- www.mfa.gov.ua
- www.mia.eu
- www.cipc.sk
- www.commissioneadozioni.it
- www.bufetat.no
- www.umpod.cz
- www.radaevropy.cz
- www.mpips.gov
- www.justice.cz
- www.hcch.net
- www.mpsv.cz

Judikatura:

- CASE OF KEEGAN v. IRELAND - Application no. 16969/90, JUDGMENT – STRASBOURG, 26 May 1994

- RADA EVROPY-EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA-PÁTÁ SEKCE-VĚC WALLOVÁ a WALLA proti ČESKÉ REPUBLICE (stížnost č. 23848/04)
- RADA EVROPY-EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA-PÁTÁ SEKCE-VĚC HAVELKA A OSTATNÍ proti ČESKÉ REPUBLICE (stížnost č. 23499/06)
- Nález II. Ústavního soudu ČR 485/10 ze dne 13. 4. 2010 – K povinnosti soudu zkoumat skutečné důvody nezájmu rodiče o dítě při rozhodování o osvojení

Přílohy:

1. Proč existují opuštěné děti

Sociální, finanční či bytové důvody nemohou vést k odebrání dítěte z rodiny. O tom svědčí následující dvě rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

- případ Wallová a Walla versus ČR
- případ Havelka a ostatní versus ČR

1.1. Věc Wallová a Walla versus ČR

Evropský soud pro lidská práva rozhodl ve věci Wallová a Walla proti ČR ve Štrasburku roku 2006. Řízení bylo zahájeno na stížnost paní Wallové a pana Walla v roce 2004.

a) Nastínění skutkového stavu

Stěžovatelé byli manželé a měli 5 dětí. V roce 2000 nařídil okresní soud nad dětmi stěžovatelů dohled z důvodu nevyhovujícího bydlení. Nakonec na návrh orgánu sociálně-právní ochrany byly děti soudem předány do ústavní výchovy. Důvodem bylo, že rodina neměla stálé bydlení. Rodiče se navíc vyhýbali kontrolám, které měly být prováděny v návaznosti se soudním dohledem. Stěžovatelé se odvolali, ale krajský soud jejich odvolání odmítl pro jeho opožděnost.

V roce 2002 rozhodl okresní soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany, že k osvojení dvou nejmladších dětí není nutný souhlas rodičů. Stalo se tomu tak na základě § 68 odst. 1 písm. a) ZOR.¹

Ústavní výchova zbývajících dětí byla ukončena v roce 2006 a děti byly navraceny do péče stěžovatelů.

V roce 2002 podali stěžovatelé ústavní stížnost, ve které tvrdili, že rozhodnutí o umístění jejich dětí do ústavní výchovy a o souhlasu s osvojením nebyla v souladu se zákonem a s čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a

¹ Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě.

svobod. Ústavní soud rozsudek, který se týkal souhlasu s osvojením dvou nejmladších dětí, zrušil s odůvodněním, že došlo k zásahu do práv stěžovatelů na spravedlivý proces a na respektování rodinného života. Část stížnosti, která se týkala umístění dětí do ústavní výchovy, soud odmítl.

V roce 2005 byly dvě nejmladší děti rozhodnutím okresního soudu svěřeny do náhradní rodinné péče. Rodiče dětí napadli rozhodnutí, ale krajský soud napadené rozhodnutí potvrdil. Obě mladší děti jsou i nadále v náhradní rodinné péči.

Stěžovatelé ve své stížnosti u ESLP poukazovali na skutečnost, že jim byly odebrány děti a na nedostatečnou pomoc ze strany vnitrostátních orgánů. Odvolávali se na čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

b) Jak věc zhodnotil ESLP

Nařízení ústavní výchovy je zásah do práva stěžovatelů na respektování rodinného života. Možnost umístit dítě do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu nemůže být jediným důvodem pro násilné odnětí biologickým rodičům. Jsou tedy potřeba další okolnosti. V našem případě děti stěžovatelů nebyly vystaveny násilí, špatnému zacházení ani pohlavnímu zneužívání. Nebyl zjištěn ani nedostatek citového zázemí. Je tedy nepřijatelné, aby ústavní výchova byla vnitrostátními soudy nařízena jen na základě nevyhovujících životních podmínek nebo materiálního nedostatku.

Soud má tedy za to, že české orgány měly v dané situaci navrhnout jiná, méně radikální řešení, než odejmutí dětí od jejich rodičů. Soud se dále domnívá, že pomoc osobám, které se dostanou do tíživé situace, je úlohou orgánů sociálně-právní ochrany. Tyto osoby nemají znalosti o systému, proto by orgány měly poskytnout radu o možnostech řešení jejich nesnází.

Soud se dále domnívá, že důvody, které vzaly v potaz vnitrostátní soudy, a státní orgány, byly sice relevantní, ale nebyly dostatečné k tak závažnému zásahu do rodinného života stěžovatelů a jejich dětí. Soud konstatuje, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, který mimo jiné ukládá státu pozitivní závazky, které souvisí s respektováním rodinného života.

c) Rozsudek ESLP

Soud jednomyslně prohlásil stížnost za přijatelnou. Konstatoval, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy a rozhodl, že žalovaný stát má stěžovatelům uhradit částku deset tisíc eur jako náhradu morální újmy a to ve lhůtě tří měsíců ode

dne, kdy rozsudek nabude právní moci. Návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění zamítl.²

1.2. Věc Havelka a ostatní versus ČR

Dalším případem, který ESLP řešil, byla věc Havelka a ostatní proti ČR v roce 2007. Řízení bylo zahájeno stížností čtyř občanů, která směřovala proti ČR v roce 2006. Jednalo se o pana Havelku a jeho tři nezletilé děti.

a) Nastínění skutkového stavu

V manželství pana Havelky se narodily tři děti, které jsou v současnosti umístěny v dětském domově. Otec se o své děti staral sám poté, co ho manželka opustila. Ekonomické a sociální podmínky rodiny se postupem času zhoršovaly. V bytě, kde rodina společně žila, byla z důvodu neuhrazených poplatků odpojena elektrická energie a plyn. Soud proto rozhodl o umístění dětí do dětského domova. Otec dětí se odvolal, ale neúspěšně. Odvolací soud napadené rozhodnutí potvrdil. V roce 2005 podali všichni čtyři stěžovatelé ústavní stížnost, kterou Ústavní soud odmítl jako zjevně neodůvodněnou.

b) Jak věc zhodnotil ESLP

Soud zejména zohlednil skutečnost, že došlo k rozdělení rodiny, což je velmi závažný zásah. Pokud dojde k tomuto opatření, musí být podloženo dostatečně závažnými argumenty, které musí být v první řadě motivovány zájmem dětí.

c) Rozsudek ESLP

Soud jednomyslně prohlásil stížnost za přijatelnou. Šesti hlasy proti jednomu rozhodl, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy a jednomyslně rozhodl, že stát má stěžovatelům uhradit ve lhůtě tří měsíců ode dne nabytí právní moci rozsudku deset tisíc eur jako náhradu morální újmy a dva tisíce eur jako náhradu nákladů řízení. Soud dále jednomyslně zamítl návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění.³

² Rada Evropy - Evropský soud pro lidská práva – pátá sekce - Věc WALLOVÁ a WALLA proti České republice (stížnost č. 23848/04)

³ Rada Evropy – Evropský soud pro lidská práva – pátá sekce – Věc HAVELKA A OSTATNÍ proti České republice (stížnost č. 23499/06)

2. Právně volné dítě

2.1. *Nález Ústavního soudu k povinnosti soudu zkoumat skutečné důvody nezájmu rodiče o dítě při rozhodování o osvojení*

Dále zmíním nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2010 - k povinnosti soudu zkoumat skutečné důvody nezájmu rodiče o dítě při rozhodování o osvojení. Judikát se týká řízení podle ustanovení §180a občanského soudního řádu a ustanovení § 68 ZOR, tedy omezení rodičovské zodpovědnosti a následné zbavení, kdy rodič nedává souhlas k osvojení dítěte.

ÚS již v nálezu sp. zn. II. 838/07 ze dne 10. 10. 2007 zdůraznil skutečnost, že rodinné vazby stojí na pokrevním poutu mezi členy rodiny. Proto intervence do rodinného a výchovného prostředí by mělo představovat ultima ratio. K rozdělení rodiny nestačí nevyhovující životní podmínky nebo materiální nedostatky, musí se jednat o dostatečně pádné argumenty, které musí být nutně motivovány zájmem dítěte.⁴

Ústavní soud rozhodl v senátu ve věci ústavní stížnosti stěžovatelek L. S. a nezletilé M. S. v pěstounské péči proti usnesení Nejvyššího soudu a rozsudku Krajského soudu v Praze bez ústního jednání tak, že byla porušena základní práva stěžovatelek, která jsou garantovaná v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod⁵ a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁶

Ústavní stížnost byla zaslána na Ústavní soud ve lhůtě do 60 dnů od doručení napadeného rozhodnutí a splňovala další formální náležitosti. Soud tedy konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná a důvodná. Stěžovatelky se domáhaly zrušení výše uvedených rozhodnutí Nejvyššího a krajského soudu, protože jimi byla porušena základní práva podle čl. 6 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Zároveň byl ke stížnosti připojen návrh na odklad vykonatelnosti uvedených rozhodnutí, kterému soud vyhověl.

Problém celého případu tkvěl v nemajetnosti stěžovatelky a s tím související nemožností zajištění vhodného bydlení pro své dítě. Dcera

⁴ ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, 2011, roč. 13, č. 4, s. ISSN 1212- 866X.

⁵ Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

⁶ Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

stěžovatelky byla v soudním řízení nejprve nařízena ústavní výchova, následně byla svěřena do pěstounské péče a bylo uvažováno o její adopci.

Mimo jiné pochybení obecných soudů spočívalo v hodnocení, zda je třeba souhlasu rodiče dítěte k jeho osvojení. Stěžovatelky namítaly, že ze strany veřejné moci nebyly splněny povinnosti, jak je vymezil ESLP v rozsudku z roku 1987 ve věci *W vs. Spojené království*. V tomto rozhodnutí ESLP uvedl, že při rozhodování, zda je třeba souhlasu rodiče k adopci dítěte, je nutná maximální ochrana proti libovůli. To obnáší neustálé monitorování na základě pravidelného kontaktu a komunikace mezi pracovníky veřejné moci a rodiči. V tomto případě bylo ÚS shledáno porušení čl. 8 Úmluvy, když pokrevní rodiče dítěte nebyli upozorněni a varováni ohledně následků jejich jednání, včetně osvojení. Stěžovatelka byla upozorněna pouze na možnost umístění dítěte do pěstounské péče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí měl upozornit stěžovatelku na možné následky jejího nezájmu, tedy i na možnost adoptování dítěte.

Matka při jednání, které proběhlo v roce 2009, uvedla, že nezletilou dceru nemohla navštěvovat, protože neměla peníze a v té době byla bezdomovkyní. Na výživu dítěte nepřispěla ničím, protože jí o tom nikdo nic neřekl. Stěžovatelka se do této tíživé situace navíc nedostala vlastním přičiněním a snažila se o řešení.

Každý člověk se může dostat do situace, kterou neumí sám vyřešit a dočasně mu zabraňuje řádně pečovat o své dítě. V podmínkách moderního demokratického státu hraje právě stát klíčovou roli. ÚS podle judikatury ESLP proto konstatuje, že povinnost státu je poučit a informovat rodiče o možnostech řešení tíživé situace a o formách pomoci, a dále také upozornit na následky jeho chování včetně možnosti omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti. To se v našem případě nestalo, a proto se takové zjištění stalo jedním z důvodů, proč ÚS předešlá dvě rozhodnutí zrušil.

2.2. Názor Ústavního soudu a veřejného ochránce práv na problematiku nezájmu rodičů

„Ústavní soud vyjadřuje politování, že v podmínkách moderního demokratického právního státu 21. století, uznávajícího principy sociální solidarity a dbající zvýšené ochrany rodičovství a rodiny...může být hmotný nedostatek příčinou tak drakonického odloučení rodiče od dítěte, když právě

hmotná nouze je, v porovnání s ostatními důvody, ze strany státu problém efektivně řešitelný.“⁷

V ČR ještě stále jsou sociální nebo zdravotní důvod aspektem pro umístění dětí do náhradní péče. V ČR je stále nízká síť dostupného sociálního bydlení pro rodiny s dětmi, které by přišly o byt z finančních důvodů a děti byly odebrány a umístěny do ústavní péče.

V takové situaci se řada rodin obrací na Veřejného ochránce práv. Rodina sice není schopná plnit svou ekonomickou funkci, ale to neznamená, že nesplní funkci citovou. Tím, že se děti rodičům odeberou, rodina ztratí motivaci, aby své podmínky do budoucna zlepšila.⁸

⁷ Nález II. Ústavního soudu ČR 485/10 ze dne 13. 4. 2010 – K povinnosti soudu zkoumat skutečné důvody nezájmu rodiče o dítě při rozhodování o osvojení

⁸ MOTEJL, Otakar. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv, 2007, Rodina a dítě